



JEZERSKO ZA TURISTIČNE VODNIKE

INTERNO GRADIVO

Avtorji: Nika Leben, Anja Karničar, Davo Karničar, Drejc Karničar, Bojan Knific, Jani Krč, Marko Meško, Gregor Muri, Mija Murovec, Saša Roškar, Primož Šenk, Rok Teul, Matej Tonejec, Brane Žagar

Zbrala in uredila: Polona Virnik Karničar

Založilo: TD Jezersko, marec 2013

KAZALO VSEBINE

GEOGRAFSKI POLOŽAJ	6
GEOLOŠKA PRETEKLOST	6
PRVI/PRVA	8
RIMSKA POT	9
PRVA OMEMBA: STARA CERKEV IN POKRISTJANJEVANJE	9
JEZERO IN 1348	10
GOSPODARSKA ZGODOVINA	11
ZA SKLEP	14
LITERATURA ZA NADALJNE BRANJE:	14
KULINARIKA	15
HRANA OD JUTRA DO VEČERA	15
HRANA PO DNEVIH V TEDNU	16
PRAZNIKI IN OBIČAJI	17
RECEPTI	18
SPLOŠNO	19
GOZDOVI V SLOVENIJI IN NA JEZERSKEM	20
SESTAVA SLOVENSKEGA GOZDA	20
OSNOVNE ZNAČILNOSTI GOZDNEGA PROSTORA NA JEZERSKEM	21
FUNKCIJE GOZDOV	22
NARAVNE ZNAMENITOSTI IN POSEBNE DREVESNE VRSTE	22
GOZDNI REZERVATI NA OBMOČJU OBČINE JEZERSKO	22
POSEBNA DREVESA NA OBMOČJU JEZERSKEGA	23
UPORABA POSAMEZNIH VRST LESA	24
PREDNOSTI GORSKEGA LESA NA JEZERSKEM	27
GOZDNE PROMETNICE	27
ZGODOVINA PROUČEVANJA KAMNIŠKO-SAVINJSKIH ALP	30
ZNAČILNOSTI ALPSKIH RASTLIN IN RASTIŠČ	30
LEHNJAK	30
VLOGA MOKRIŠČ IN VLAŽNIH HABITATOV	31
NARAVOVOVARSTVENO ZANIMIVE VRSTE	31
NARAVOVOVARSTVENO ZANIMIVA OBMOČJA	32
ENDEMITI	32
TUJERODNE VRSTE	33
ŽIVALSKÉ VRSTE NA JEZERSKEM	34

KURE	34
PLAZILCI	34
SESALCI in ZVERI	34
KOPITARJI	35
POMEBNA OPOZORILA ZA OBISKOVALCE NARAVE	36
KAJ JE DEDIŠČINA?	37
VRSTE DEDIŠČINE	37
KULTURNA KRAJINA	38
PROFANA STAVBNA DEDIŠČINA	38
RAZISKOVALCI, KI SO NA JEZERSKEM PREUČEVALI STAVBARSTVO	39
POZNOGOTSKI IN RENESANČNI ELEMENTI NA STAVBAH	39
KULTURNI SPOMENIKI	41
SPOMENIKA DRŽAVNEGA POMENA	42
ČASOVNA OBDOBJA ZIDAV SAKRALNIH OBJEKTOV	43
ROMANIKA	43
GOTIKA	43
RENASANSA IN BAROK.....	44
SAKRALNA ARHITEKTURA NA JEZERSKEM	44
Stara cerkev sv. Ožbolta	44
Cerkev sv. Andreja v Ravnem	45
Župnijska cerkev sv. Ožbalta	46
O INTERPRETACIJAH NEKDANJEGA OBLAČENJA	47
MED ENIMI IN DRUGIMI, A NE MED GORENJCJI, DOLENJCJI, PRIMORCI	47
KLOBUK KOT »PRAVA, PRAVCATA STREHA«	48
PRAŽNJE ALI DELOVNO – VEDNO RES NE MORE BITI JASNO	48
KO (PRE)OBLEKO ZAZNAMUJE POLITIKA	49
»PRIŠLA JE POD AVBO«	50
PLANINSTVO	51
PLANINSKE POTI	51
GORSTVA	52
DOSTOPI	52
PLANINSKE KOČE	53
OSREDNJI GRINTOVCI.....	53
SKUPINA STORŽIČ.....	54
OSAMELCI.....	55
NESREČE V GORAH	56
PRIPRAVA NA TURO / VODENJE	56
NAJPOGOSTEJŠI VZROKI NESREČ.....	56

UKREPANJE OB NESREČI	56
ORGANIZIRANO REŠEVANJE	57
OSNOVNO TURISTIČNO IZRAZOSLOVJE	58
TIC.....	58
STATISTIKA INTERNETNIH STRANI	61
NARAVNE ZNAMENITOSTI	61
KULTURNE ZNAMENITOSTI	62
TURISTIČNI PONUDNIKI – NASTANITVE IN GOSTIŠČA	62
AKTIVNOSTI.....	63
VIRI.....	64

KAZALO TABEL IN SLIK

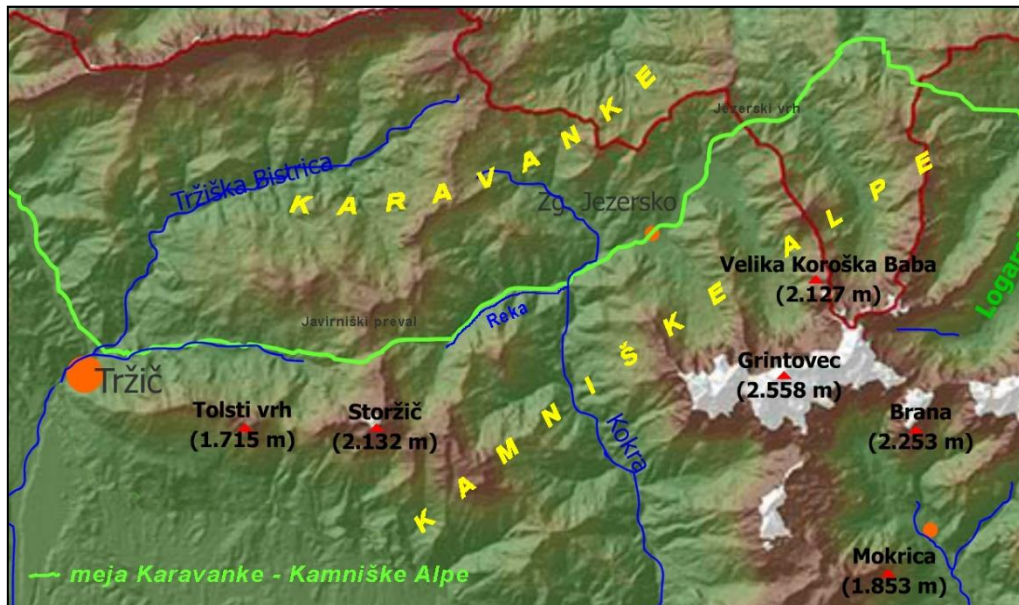
Tabela 1: Drevesne naravne vrednote na območju Jezerskega.....	23
Tabela 2: Jezersko v številkah	60
Tabela 3: Nastanitve v številkah, vir SURS, 2011	60
Tabela 4: Jezersko - turizem v številkah.....	60
Tabela 5: Nastanitve in gostišča	62
Tabela 6: Aktivnosti na Jezerskem	63
Slika 1: Lastniška struktura gozdov na Jezerskem.....	21
Slika 2: Struktura števila lastnikov in velikosti gozdne posesti v Sloveniji	22
Slika 3: Cestno omrežje na Jezerskem	28
Slika 4: Kranjska lilija	31
Slika 5: Lepi čevlji	31
Slika 6: Snežni jereb ali belka na Dolgem hrbtu	34
Slika 7: Planinski močerad nad Vadinami in Rilčasti gad na Virnikovem Grintovcu.....	34
Slika 8: Lisica	35
Slika 9: Jelen na Kovkovem in Gamsova koza nad Povnovo dolino	35
Slika 10: Kozorogova samica z mladičem na Dolgem hrbtu in Srnjak na Žarkovem	35
Slika 11: Enote dediščine vpisane v register nepremične kulturne dediščine	37
Slika 12: Enota dediščine Zgornje Jezersko – Kulturna krajina (EŠD 881).	38
Slika 13: Jesenovi drevoredi ob komunikacijah.	38
Slika 14: Jenkova kasarna.	42
Slika 15: Šenkova hiša	42
Slika 16: Kapela sv. Petra v Stražišču pri Kranju.....	43
Slika 17: Renesančni portal in freska sv. Krištofa in prizor Križanja(1. Pol. 14 stol).....	44
Slika 18: Nagrobnik, del freske in posvetilni križ	45
Slika 19: Skrita freska sv. Krištofa in novo odkrite gotske freske.....	46
Slika 20: Med obleko in preobleko - oblečena in kostumirana Ratečanka	47
Slika 21: Dunajčanke	48
Slika 22: Klobuk – upodobitev iz začetka 19. stoletja (Štajerska)	48
Slika 23: Smladnik, 1838	49
Slika 24: Trnovo, 1838.....	50
Slika 25: Pot na Goli vrh – lahka, do Češke kočice – zahtevna, skozi Turski žleb – zelo zahtevna.....	51
Slika 26: Panoramska karta Jezerskega.....	52
Slika 27: Dve dolini.....	53
Slika 28: Jesenovi drevoredi in ovca J-S pasme.....	61

Geološka preteklost (Brane Žagar)

GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Območje Jezerskega leži v najvzhodnejšem delu Jugovzhodnih Apneniških Alp na meji med južnimi Karavankami in osrednjim delom Kamniških Alp – Grintovci.

Meja med obema gorskima skupinama poteka z Javorniškega prevala (1465m) na zahodu po dolini potoka Reka do sotočja z reko Kokro, po dolini Kokre in Jezernice čez Spodnje in Zgornje Jezersko na Jezerski vrh (1216m).



GEOLOŠKA PRETEKLOST

Geološko so najzanimivejše Karavanke, saj so geologi pod Virnikovim Grintovcem s pomočjo fosilov uspeli dokazati najstarejše kamnine v Sloveniji. To so apnenci z ostanki prednikov rib nastali v globokem morju v devonu pred 400 milijoni let. Le nekaj milijonov let mlajši so apnenci od Stegovnika do Pristovškega Storžiča, ki vsebujejo korale, morske lilije in druge grebenske organizme, ki so uspevali v priobalnem plitvejšem morju.

Nekaj sto milijonov let je naše kraje prekrivalo morje Tetis, živahnije dogajanje pa sega v čas pred dobrimi 20 milijoni let, ko so se z ostalimi Alpami hitro dvignile tudi Kamniške Alpe.

V zadnjih 2 milijonih let so na površje izrazito vplivale poledenitve in vmesna topla obdobja. V toplejših obdobjih so proti nižjim predelom polzeli ledeniki. Po taljenju so za njimi vse do danes ostale ledeniške in viseče doline s strmimi bregovi, z morenskimi nasipi, balvani in s prodnimi nasipi. Voda in led sta odnašala od zemeljskih sil prelomljene in zdrobljene kamnine, razčlenila gorski verigi Karavank in Kamniških Alp in zmeščala ostre oblike v današnjo podobo ter razgalila okamnelo podobo geološke preteklosti.

Na sedanjo podobo jezerske pokrajine sta z drsenjem iz visokih vrhov Kamniških Alp posebej vplivala ledenika v Ravenski in v Makekovi Kočni. Krajši ledenik v Makekovi Kočni je z odlaganjem morene zaprl dolino Jezernice in s tem povzročil nastanek ledeniškega jezera, katerega dno se je povsem zapolnilo z naplavinami in muljem.

Najverjetneje je s tem jezerom povezano tako ime našega kraja, kot tudi oblike poselitve v najmlajših zgodovinskih obdobjih.



Fosili



Omeniti velja še, da na Jezerskem nastaja tudi kamenina neposredno pred našimi očmi, to je lehnjak. V bližini kamnoloma lehnjaka voda v podzemlju raztaplja apnenec in se obogati s kalcijevim karbonatom. Na površju iz nje izhaja ogljikov dioksid (CO_2). Netopni apnenec se izloči iz vode. Useda se na mahove, rastline in ostanke živali, zapolni njihove pore in tvori skorjaste prevleke, ki se združijo in tvorijo krhko, luknjičavo kamnino – lehnjak. Mehki deli organizmov propadejo, ostanejo pa odtisi. Kamnina je blede rumenkasta do rdečkasta, ker jo obarvajo železovi minerali.

Preteklost Jezerskega za turistično rabo (Anja Karničar)

Preteklost Jezerskega oziroma ljudi, ki so tu živeli, je relativno slabo poznana, razlogi so pa dvoji: redki viri in še redkejše ukvarjanje z njimi. Zadnji dve stoletji sta skozi pričevanja nekoliko lažje dosegljivi, ker se nam je ohranilo več pisnih virov in ustnega izročila, za predhodna stoletja se pa viri redčijo včasih še hitreje, kot je običajno za širše območje. Po drugi strani je še precej možnosti za nova spoznanja s pomočjo dokumentov, ki pa so ohranjeni: danes žal ne, a če bo kdaj časa in pravih pogojev za raziskovanje, lahko upamo, da bi o naši preteklosti lahko vedeli več. Ne toliko zaradi obiskovalk in obiskovalcev, s katerimi bi lahko delili več zgodb – ne: zavoljo nas samih. Da bi vedeli, kaj je v preteklosti izoblikovalo življenje prav tu, kjer si ga danes oblikujemo mi; da bi bolje razumeli prostor, skozi katerega živimo, in način dožemanja, razumevanja, vrednotenja in uporabe sveta, ki smo jih dobili od prej, ter samih sebe v vsem tem.

A danes – danes zbiramo drobce vedenja o Jezerskem nekoč, da bi jih delili z ljudmi, ki pridejo sem. Da bi jim zbudili zanimanje, spodbodili radovednost, zanetili iskro navdušenja in očaranosti nad krajem, ki si ga delimo. Zgodbe o posebnem, zgodbe o nenavadnem, zgodbe o zanimivem in drugačnem.

PRVI/PRVA

Kdo je prvi gledal severne stene Grintovcev iz doline pod njimi? Sam/sama ali v skupini? Kaj so mislili, čutili in predvsem: kaj so sploh videli? Fascinantno bi bilo vedeti - ampak o prvih ljudeh, ki so se mudili v naši dolini, lahko samo ugibamo. Precej verjetno je, da so ljudje hodili tod mimo vsaj že pred 30 tisoč leti: še ne dan hoje stran sta na eni strani Potočka Zijalka, na drugi pa Mokriška jama nad Kamniško Bistrico, kjer je izpričana prisotnost paleolitskega človeka še na večjih višinah, kot leži Jezersko (1500-1700m) - ni ravno verjetno, da nihče vsaj v tistem obdobju ne bi prišel do naših dveh podkočen, kakršna sta pač bili. Je že bilo jezero? Kaj je tu raslo in kaj živelo? So ljudje pogosto hodili mimo? Par informacij o razmerah v času pred zadnjo poledenitvijo najdemo tule:

Časovno postavljamo olševien v prvo otoplitev zadnje ledene dobe, torej med 45.000—32.000 pred našim štetjem. (...)V obdobju olševske kulture je pri nas v gozdu prevladoval sprva bor v združbi s smreko, jelko in brezo, nato pa travnat gabrov gozd, mešan z jelšo, hrastom in lesko. Z obnovitvijo rastlinske odeje so se pojavile rastlinojede in z njimi mesojede živali, znanilke toplega podnebja. Znova so se razširili los, srna, bizon, voluhar, lisica, divja svinja, rovke, polh in tako dalje, kar je ob izpopolnjenem orožju omogočilo in pogojevalo izdatnejšo prehrano in prehod iz zalezovalne v pravo lovsko ekonomijo. Orodje se je dopolnilo in popestrilo. (...) Konice sulic iz Potočke zijalke in Mokriške jame so najstarejše daljnometno orožje, izkopano v naših paleolitskih postajah. Njihova uporaba je pomnogoterila ulov, zato se je verjetno prebivalstvo pomnožilo. Nekateri razlike v sočasni tvarni kulturi visokogorskih in kraških postojank utemeljujejo predpostavko o oblikovanih večjih rodovnih skupinah. Spričo tehnološko naprednejših oblik v gradivu Mokriške jame je nakazana kontinuiteta v materialni kulturi olševiena. V ekonomiki družbe zaznamuje koščeno orožje ločnico in prehod človeka od zalezovalca divjačine na raven lovca. Igla [igla s konično luknjo predstavlja najstarejše doslej odkrito orodje te vrste na svetu] je očiten dokaz obvladovanja umetnosti šivanja obleke, pregrinjal, vreč, mehov, shranil in hkratno potrdilo poznavanja niti, trakov in tetiv. Človek olševienske kulturne stopnje je tako znal sebi ustvariti znosnejše življenje, z zalogami hrane in surovin je kopicil viške in uvedel v ekonomiki družine v daljo usmerjen pogled, kar razkriva tudi nove kakovosti v razmišljanju in razumskem sklepanju. (Peter Petru, elektronski vir)

Stalno naseljeni ti ljudje med Potočko zijalko in Kamniško Bistrico (skoraj) zagotovo še niso bili: priti in oditi je morala še zadnja (do sedaj) ledena doba, v kateri je prebivalstvo številčno zelo nazadovalo, ter se ob vsem drugem zgoditi vsaj še neolitska revolucija, ki je prinesla udomačitev živali (ovce, koze, psi, govedo), pastirstvo/živinorejo in poljedelstvo ter z njimi opuščanje nomadstva ter oblikovanje stalnejših domovanj. Kdaj in kdo je tu prvi ostal/prva ostala – oziroma kdo so prvi ostali, saj se kontinuiteta začne šele s skupino?

(več o poledenitvi tule: Cvetoča omika olševiena je naglo propadla v zadnjem poledenitvenem sunku, ki je bil najhujši izmed vseh. ...)Postopno slabšanje vremena doseže vrh pred 19.000 leti. Takrat prekrivajo ledeniki znova vse gore, Celovško kotlino, Gornjesavsko dolino, Posočje, doline Kamniških in Savinjskih Alp, spuščajo se s Snežnika in Goljakov v Trnovskem gozdu. Zmrzal ni odjenjala skoraj deset tisoč let, čeprav jo prekinja dvoje krajših otoplitev. Njima pripisujejo nastanek jezer za čelnimi morenami ledenikov (Pohorska, Blejsko, Bohinjsko, Krnsko, Mangartsko, Triglavsko, Vrbsko in tako dalje) in nekaj visokogorskih barij (Pokljuka). Skladno s poostrenimi klimatskimi razmerami se med živalstvom naših postojank znova pojavi debelovolnati mamut (znamenito okostje v Nevljah pri Kamniku pokončanega primerka),

severni jelen, rjavi polarni medved, polarna lisica-pesec, žeruh, snežni zajec, snežna miš — vsekakor živali z naravnimi varovalnimi lastnostmi, dolgodlakim krznom in izostrenim gonom za obstanek v snežni puščavi. Med živalmi brez sposobnosti prilagoditve velja omeniti jamskega medveda, poglavitno hrano celih pokolenj predzgodovinskih zalezovalcev divjadi, ki je v tem ledenem sunku izumrl. Nekateri znanstveniki vežejo z izginotjem jamskega medveda istočasni konec kulture olševiana, kar bi kazalo na neprilagodljivost nosilcev te kulture z njihovo enostransko ekonomiko, s katero si niso mogli zagotoviti zadosti hrane. Spričo tega je razumljiv prehod na novo obliko gospodarstva, prilično arktičnim možnostim lova. Po obliki bolj domiselnemu načinu lova, donosnejšemu nabiralništvu z razširitvijo na rastlinje tundre ter z verjetnim obvladovanjem trajnejšega shranjevanja živeža (sušenje, dimljenje?) se odlikuje najmlajša paleolitska kultura slovenskega ozemlja. (Peter Petru, elektronski vir))

RIMSKA POT

Ustno izročilo in Pogačnikov tekst v kroniki omenjata rimsko pot, ki da je povezovala zgornjo dolino Save preko Tržiča, Jezerskega in Železne Kaple z dolino Drave. Od kod tako poimenovanje in kakšno povezavo ima ime s časom, ko je širše ozemlje spadalo pod rimsko državo ali vsaj njen vpliv? Na širšem območju je bila rimska prisotnost na jugu močna tako v urbanih naselbinah v Emoni in Carniumu kot na podeželju (vilae rusticae), ceste/poti pa so ta južni del, ki je (vsaj določeno obdobje) spadal pod rimsko državo, povezovala z Norikom na severu (Norik je bil kraljestvo keltskih plemen s sedežem v Virunumu na Gosposvetskem polju, ki je v rimskem svetu slovelo predvsem po kakovostnem železu). Kako se je ta zgodovina dotikala jezerske doline in koliko so ravno tu čez vsaj potovali? Dovolj, da je poimenovanje rimska pot, ohranjeno v ljudskem izročilu in (vsaj tako kronika) v omembi kapelice na mestu stare cerkve *ob rimski poti*, upravičeno?

PRVA OMEMBA: STARA CERKEV IN POKRISTJANJEVANJE

Z (danes staro) cerkvijo sv. Ožbolta preteklost Jezerskega dobiva prvo pisno omembo: v Jezerski kroniki je citiran izsek iz tipkopisa Albina Pogačnika: "Iz starih zapiskov oglejskega patriarhata je razvidno, da so leta 811 na mestu današnje stare cerkve postavili malo kapelo. Isto je dal postaviti oglejski patriarh zato, da jo je s svojimi duhovniki uporabljal, ko so po stari rimski poti potovali skozi jezersko dolino ob vizitaciji njihovih samostanov." (Jezerska kronika, str. 18)

Omemba sega v čas, ko je naše območje spadalo v okvir frankovske države pod vladavino Karla Velikega – obenem pa v čas intenzivnega pokristjanjevanja. Slovani so tem času obenem z Avari in Obri že več kot stoletje prisotni v Vzhodnih Alpah – par besed o naravi njihove naselitve tule:

Vse to seveda ne pomeni, da novi priseljenci niso vsaj deloma prevzeli antične dediščine. Stare predstave o popolni izselitvi staroselcev oziroma o njihovem iztrebljenju s strani Slovanov so že dolgo presežene. Številna krajevna imena, zvezana z imenom Vlah, ki so ga Slovani vzdevali Romanom (kot npr. Laško), kot tudi nekatera višinska utrjena naselja – ta so bila tipična naselbinska oblika tega prostora v pozni antiki –, ki so, kot npr. Rifnik južno od Šentjurja pri Celju, svojo naselitveno kontinuiteto ohranila še v 7. stoletje, kažejo na stik in sožitje staroselcev s Slovani. Preko njih so Slovani prevzeli številna antična krajevna in vodna imena ter tudi nekatere segmente vsakdanjega gospodarskega življenja, zlasti planšarstvo. (...)Toda čeprav je bil prostor slovanske naselitve ozemlje, ki je bilo kultivirano že v antiki, je v njegovi strukturi prišlo do velikih sprememb. Najbolj viden je bil propad antičnih urbanih središč. Pokrajina, v kateri so bila mesta središča vsega življenja, je postala eno samo podeželje. Namesto antičnega pismenstva je nastopilo obdobje zgodnjerednjeveške nepismenosti. Izoblikovan in kodificiran pravni red ter z njim povezano državo so nadomestile nove oblike. Uveljavil se je nov način poljedelstva, zvezan z drugačnim družbenim ustrojem. Propadla je cerkvena organizacija s škofijami, ne pa tudi sam krščanski kult, ki se je vsaj ponekod uspel ohraniti med romanskimi staroselci. Na takšna jedra krščanske tradicije se je kasneje navezal tudi karantanski misijon 8. stoletja. (Peter Štih, 2008, 21)

Iz obdobju priseljavanja Slovanov ter razvoja novih političnih tvorb, gospodarskih oblik in novih identitet (Carniola s središčem v Carnium-u, Carantania s središčem na Gosposvetskem polju) je tudi prva omemba nečesa, kar bi lahko bilo naše jezero: kompilacija anonimnega geografa iz Ravenne, ki je v svojem delu okrog leta 700 opisoval znani svet od Indije do Irske, ob opisu *Carneole* omenja jezero v gorah, ki ga povezuje z reko Corcac:

- 1 In cuius patriae summitate montium
- 2 lacum esse legimus. quae patria diversa
- 3 habet flumina, inter cetera fluvius qui
- 4 dicitur **Corcac.**

*Ravennatis Anonymi Cosmographia et
Guidonis Geographica.*

Jaroslav Šašel meni, da se to poimenovanje najverjetneje nanaša na Kokro – reko, ki je obenem s Savo varovala Carnium (Kranj). (Šašel, 1970/1971, 33-35)

V času omembe kapelice na mestu kasnejše (stare) cerkve sv. Ožbolta tudi Karantanije kot samostojne plemenske kneževine ni več, obenem s frankovsko nadoblastjo pa se izvaja intenzivno pokristjanjevanje. Za pridobitev novih duš in desetih (na srečo tukajšnjega prebivalstva so tu v nasprotju s Saško, ki so jo pokristjanjevali nekaj let prej, namesto za pridobivanje desetih z mečem odločili predvsem za spreobračanje duš z besedo – tako dobimo prve prevode molitev in obrazcev v ljudske jezike) si je prizadevalo več škofij: na našem območju predvsem Salzburg in Oglej, meja med njima je potekala po Dravi. Pokristjanjevanje je bilo ob širjenju vere tudi prizadevanje za razširitev in povečanje političnega vpliva in ekonomske moči in zato ni čudno, da je sam patriarh potoval do meja oglejskega patriarhata: bolj zanimivo je, da je za prehod izbral ravno pot čez jezersko dolino. In ne le izbral pot: postavili in posvetili so kapelico: to najbrž nakazuje bodisi večkratno prehajanje čez jezersko dolino, če je bil namen posvetitve lastna uporaba med potjo, bodisi prisotnost stalnih prebivalcev, katerih (novi) veri naj bi kapelica služila: lahko pa tudi obojemu.

Na tem mestu morda še par besed o pomenu krščanstva (kasneje katolištva) v kasnejših stoletjih jezerske zgodovine: na mestu kapelice iz 811 je bila konec 12. stoletja postavljena cerkev, ob kateri je takrat že bilo pokopališče. Na mestu današnje ravenske cerkve je bila postavljena lesena kapelica, posvečena sv. Andreju – kdaj jo je zamenjala cerkev, se ne ve prav natančno: Jezerska kronika omenja 16. stoletje, ni pa to edina možnost (kaj o tem lahko povedo novo (2010) odkrite freske?). Zanimivo je, da sta oba jezerska patrocinijska močno vezana na severnobritanski prostor. Sv. Ožbolt Pri Jezeru postane vikariat l. 1593 in samostojna župnija l. 1680. Leta 1790 postane samostojna župnija tudi Sv. Andrej na Ravnem – in to ostane do leta 1900. Med leti 1848 in 1855 je bila zgrajena nova farna cerkev sv. Ožbolta.

Krščanstvo/katolištvo je v preteklih stoletjih močno sooblikovalo življenje ljudi: krščanski obredi in organizacija časa (dnevnega, letnega) so, kakorkoli so že (bili) naslonjeni na starejše (predkrščanske, "poganske") prakse, pomembno oblikovali vsakdanjo izkušnjo predhodnih rodov: tule ni prostora za daljše poglobljanje, zato morda le še opomba, da ima seveda tudi krščanstvo svojo zgodovino ne le na politični in ekonomski ravni, pač pa tudi na ravni obredov, dogem in vere same. Veliko stvari, za katere danes mislimo, da so prisotne od začetkov in njegov nesprejemljiv del, so nasledek včasih precej kasnejših razmer in odziva nanj: duhovniški celibat na primer, ki se nam povečini zdi tako značilna poteza (katoliške) cerkve, je precej mlad: srednji vek še pozna poročene katoliške duhovnike in celibat postane neobhoden šele po tridentinskem koncilu l. 1563.

JEZERO IN 1348

Že zgoraj je omenjen citat geografa iz Ravenne, ki bi se lahko nanašal na naše jezero. Jezerska kronika jezeru posveča celo poglavje in njegov obstoj dokazuje tudi s poselitvijo (kmetije ob jezerskem bregu v Ravnem), selitev kmetij v dolino po domnevnem odteku jezera (Skuber, Mlinar, Makek), obstojem vodnih poti in privezovališč ter Valvasorjevo omembo jezera (oz. kar je od njega v 17. stoletju ostalo) v *Slavi vojvodinje Kranjske*. Podatkov iz kronike na tem mestu ne bom reproducirala, saj so nam lahko dostopni, prilagam pa Valvasorjevo omembo:

Jezero je tudi na Jezerskem na kranjsko-koroški meji med visokimi snežniki, pa ni posebno globoko; iz njega se dviga visoka kamnitna gora.

Jezero na Jezerskem

Na isti strani (Valvasor, 1984, 26) je sicer omenjena tudi slatina:

Na Jezerakem, med visokimi snežniki Slatine
kjer izvira Kokra, namreč na kranjski in
koroški meji, nahajamo več slatin, ki sem
od njih sam* eno pokusil, večkrat pil in
jo spoznal za precej dobro.

Jezero, ki je dalo ime tudi kraju in fari, je najbrž nastalo v kratkih toplejših obdobjih v času zadnje poledenitve (19000-10000 pr. n. št.), začetek njegovega konca pa je prinesel t.i. beljaški potres, ki se je zgodil 25.1.1348. Po današnjih izračunih je imel potres magnitudo 6,4 in jakost 10. stopnje po Rihtarjevi lestvici, umrlo naj bi 20.000-40.000 ljudi: morda še bolj kot sam potres so življenja terjale razmere v porušeni mestih in vaseh, izredno stanje s svojim deležem kaosa in nasilja, predvsem pa poslabšanje higienskih razmer in pomanjkanje hrane, ki sta verjetno prispevala k uničujočemu pohodu kuge v naslednjih treh letih. Na ARSO pišejo še:

Mesto Beljak je bilo popolnoma porušeno, močno prizadeti sta bili celotna Koroška in Kranjska. Valvasor piše, da je bilo na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem ob potresu porušeni 26 mest in 40 gradov in cerkva. Tresenje so čutili prebivalci do Neaplja, Rima, Firenc, Strasbourga, Lubecka (Lužice), Krakova itd., to je na ozemlju z radijem okoli 750 km, kar je skoraj 1,8 milijona km². Veliki pospeški tal v epicentralnem območju so z južnega pobočja gore Dobrač (2166 m) sprožili plaz v dolžini 5 km. Nekateri raziskovalci so izračunali, da je v dolino zgrmela 1 milijarda m³ materiala (1 km³). Naknadni potresi, ki so sledili še cel mesec, so gmotno škodo še povečevali, šibkejši sunki pa so tresli okolico Beljaka še kakšni dve leti. Po nekaterih podatkih naj bi bilo v prvi noči po glavnem potresu še okoli 40 sunkov. (Elektronski vir ARSO, več še na http://emidius.mi.ingv.it/RHISE/ii_20ham/ii_20ham.html, <http://www.gore-ljudje.net/novosti/62233>)

Potres je najbrž razrahljal zahodni rob morene oziroma podrl del kamnite pregrade, ki je zapirala pretok vode iz jezerske doline, in v naslednjih desetletjih in stoletjih je jezero odtekalo, nekdanje dno pa so izsuševali. V Valvasorjevih časih je bilo jezero očitno še dovolj veliko, da si je prislužilo omembo v *Slavi* (kljub temu, da sploh ne leži na Kranjskem) – in če Valvasor pravi, da je pil tudi slatino, se je o tem morda prepričal na lastne oči (kakor za večino drugih podatkov o deželi Kranjski, ki jih v svojem delu navaja.).

GOSPODARSKA ZGODOVINA

Od česa so ljudje v preteklosti na Jezerkem živeli? Povečini seveda od tistega, kar so pridelali doma: kmetijstvo je bilo temeljna dejavnost in bolj ali manj v vseh obdobjih je bilo tisto, kar so pridelali na njivah in pašnikih (kasneje travnikih) ter nabrali/nalovili v gozdovih, osnova za preživetje. Ni pa bilo edino: ravno prehod med dolino Save in Drave, ki je povezoval Kranjsko in Koroško, prej Karantanijo in Karniolo, morda še prej rimsko državo (Regio X) z Norikom, je omogočal dodaten vir zaslužka in odprtost v svet, ki je nekateri bolj zaprti predeli niso imeli. Pričevanja o tovarništvu lahko spremljamo vsaj za 15. in 16. stoletje, po letu 1650, ko je bila narejena prva vozna pot skozi Kokro, pa nošnje zamenja prevažanje. Prevažanje/furmanstvo zagon dobi z odprtjem fužin v lasti Fuchsov na Fužinah, novo razsežnost pa doseže z razvojem lesne trgovine v 19. stoletju. Konec devetnajstega stoletja in vse do druge svetovne vojne je k razvoju kraja prispeval tudi razvoj turizma, po vojni pa se je v novih gospodarskih razmerah težišče gospodarskega življenja pospešeno selilo ven iz kraja in vse do danes je glavnina pridobitnih dejavnosti Jezerjank in Jezerjanov izven Jezerskega.

Morda se zdi kmetijstvo s svojo tisočletno zgodovino, prenašanjem posesti in znanj iz roda v rod ter vezanostjo na ciklično menjavo letnih časov dejavnost, katere preteklost je ostajala nekako najbolj nespremenjena: temu seveda ni tako. Podatkov o tem, kdaj so se prvi ljudje tu ustalili in začeli obdelovati zemljo, od katere so živeli, žal ni – prve trdnjše podatke imamo šele s konca srednjega veka, s katerega so se ohranili zapisi v urbarjih, predvsem pa so se iz petnajstega in šestnajstega stoletja že ohranile zgradbe kmečkih poslopij. Razdeljenost kmetijske zemlje se je skozi čas spreminjala: deloma temu za kasnejša stoletja lahko sledimo v Jezerki kroniki, deloma bi se najbrž še dalo najti kaj s preučevanjem urbarjev in (za zadnjih par stoletij) zemljiških katastrov, popisov prebivalstva in matičnih knjig. Za čas pred osemnajstim stoletjem imamo nekaj podatkov le o nevšečnostih in nesrečah, ki so zmotile ritem kmečkega dela: turški vpadi in plenjenja, že omenjen potres in epidemija kuge, na primer. Ob tem so se od devetega (če se omejimo na čas, ko jezerska dolina na nek način vstopi v pisano zgodovino) do petnajstega stoletja na širšem območju spreminjali pravni položaj prebivalstva (fevdalizacija, izginjanje svobodnih kmetij), počasi je napredovala tehnika kmetovanja ipd. A vseeno: podatke o večjih spremembah imamo šele za novoveško obdobje. Med dvema večjima, ki

sta neposredno močno vplivala tudi na kmetijstvo na Jezerskem, omenimo samo uvajanje novih kultur in novosti v kmetijstvu pod Marijo Terezijo in Jožefom II. v 18. stoletju (uvajanje hlevske živinoreje, ki omogoča gnojenje polj in z njim večje donose; pospešeno uvajanje novih kultur, ki so jih dve stoletji poprej prinesli iz Amerike - pri nas predvsem koruze in krompirja; mimogrede - ajda, ki jo imamo danes v žgancih za tako zelo tradicionalno, v Evropo pride šele konec srednjega veka, a ne iz Amerike, pač pa iz Centralne Azije in Kitajske) ter zemljiško odvezo leta 1848, ki dokončno odpravi tlako in vezanost na zemljo. In seveda ne smemo pozabiti na lokalne dosežke razvoja živinoreje: sodelovanje med jezerskimi in solčavskimi kmeti je skozi načrtno vzrejo v 18. in 19. stoletju dalo avtohtono pasmo ovce, ki je bila uradno priznana na svetovni razstavi v Parizu l. 1850, kamor je razstavnici par jezersko solčavske ovce peljal Ank-Sajovic: po tej razstavi je pasma nekaj desetletij uživala sloves v Avstriji in predvsem s Tirolskega so prihajali kupovat plemenske živali. V tistem času je čreda na Jezerskem štela 2000-3000 ovc. Reji je močan udarec prizadel izbruh ovčjih garij, ki je leta 1920 zdesetkal črede, in po tistem se ovčarstvo ni več povzpelo na poprejšnjo raven.

Umeščena Jezerskega na eno pomembnejših prometnih povezav med Kranjsko in Koroško je s tovorništvo v 16. in 17. stoletju (pa najbrž že prej) omogočila dodaten zaslužek in prispevala k blagostanju, ki je v času po končani nevarnosti turških plenjenj in vpadov pustilo sledi na bogati izgradnji kmečkih stavb, ki so do danes ohranjene. Predelava železa je naslednji tak postranski vir zaslužka, o katerem pa vemo manj: železova ruda je bila že v antiki pomembno bogastvo širšega območja - Železni Kapli, pod katero upravno oblast je Jezersko spadalo do 1918, je ruda celo dala ime, v Jezerski kroniki pa najdemo podatek o nahajališčih tudi na Jezerskem (Goli vrh, Dol) ter seveda v Kokri (Korita), kjer je leta 1775 Fuchs postavil fužine. Predelava železove rude je posredno zaposlovala tudi domače prebivalstvo: medtem ko so bili rudarji in kovaški mojstri tujci, so domačini fužine oskrbovali z ogljem, ki je bilo v velikih količinah potrebno za predelavo. V tem času se furmanstvo že začne razvijati kot samostojna dejavnost. Po opustitvi fužin pa se okoli 1840 z razcvetom lesne trgovine razvilo novo prevozništvo: Jezerjani so macesnove hlode in ostale lesne polizdelke vozili najprej vse do Trsta, po prihodu železnice pa do Ljubljane in kasneje do Kranja. V letih med 1840 in 1870 je na Jezerskem zraslo 19 žag, razcvetelo se je gozdarstvo in *golcar* je bil na jezerskem eden prvih poklicev, ki je mladim brez zemlje omogočal samostojen vir zaslužka – sečnja in spravilo lesa naj bi okrog 1870 zaposlovalo ca. 150 fantov in mož. (Več: Jezerska kronika, 171-178)

Razvoju turizma na Jezerskem je težko določiti začetek, tako zaradi definicije kot zaradi virov: seveda so popotniki na Jezerskem spali in jedli in kakšne dni ostali že zelo zgodaj (napisi v Jenkovi kasarni so že iz 16. stoletja), saj kraj leži na uporabljani prometni povezavi: a sam fenomen turističnega kraja, kamor prideš za krajše ali daljše obdobje, da si odpočiješ, se sprostiš in preživiš prosti čas, se kot drugje uveljavi z vzponom meščanstva oziroma je vezan na razvedrilo slojev, ki so prosti čas imeli: turizem kot fenomen se začne razvijati šele v 18. stoletju, ko je predvsem privilegij aristokracije, skozi devetnajsto stoletje pa njegov nosilec postaja uveljavljajoči se meščanski razred.

Popotnikom in kasneje turistom namenjene prenočitvene kapacitete tako na Jezerskem spremljamo vsaj od 16. stoletja (Kasarna, gostilne (npr. Kanonir, Štular, gostilna Pri Jožu/Jozu na mestu današnjega Storžiča), turistične sobe se namensko začnejo graditi konec 19. stoletja (Kazina prvič povečana 1861, drugič 1902, ko dobi naziv hotel, pri Makeku 1907 z dvigom hiše za eno nadstropje pridobijo nove turistične sobe, zgrajena je prva vila (Vila nasproti šolskega vrta, dograjena 1898). S preloma stoletja najdemo tudi otipljivejše podatke o Jezerskem kot turističnem kraju: omenja se predvsem kot priljubljena češka letoviška kolonija. Razlog, da so si Čehi, ki so na Gorenjskem imeli v lasti precej industrije, za počitnikovanje izbrali ravno Jezersko, ni znan: je pa njihova odločitev imela precej pozitivnih nasledkov. Eden očitnejših je izgradnja Češke kočice, ki je približala turistom ture na Grintovec, Kočno in ostale vrhove. Tudi sicer je bilo planinsko udejstvovanje ena večjih privlačnosti Jezerskega:

Živahno življenje se je pa pričelo v njih, ko se je ustanovila češka podružnica „Slovenskega planinskega društva“. Čehom so se zelo priljubile Savinske planine. Mnogi izmed njih so hodili že pred ustanovitvijo podružnice radi na Jezersko iskat razvedrila. Zdaj jih pa podružnica leto za letom več privabi v podnožje Grintavca. A češki hribolazci se ne zadovolje s tem, da gledajo izpred Murijive kazine stene in snežišča, marveč lazijo tudi pridno na Grintavec in sosednje vrhove. (Dom in svet, št. 7, letnik 16, 1903)

O sami gradnji Češke kočice več v poročilu Choudounskega v Planinskem vestniku leta 1899:

V dvajsetih in tridesetih letih turizem doživi razcvet, kar se odraža tudi v eksploziji gradnje vil s turističnimi sobami: pri Krču (trgovina 1935, sobe 1937), vila Kočna (1935), vila Mila (1936), Korotan (zgornji nadstropji s sobami in gostilno 1936), vila Zora (1937), vila Planinka (1938). Leta 1933 je bilo ustanovljeno turistično društvo, da bi skrbelo za hitrejši turistični razvoj. Turistični razvoj je dajal zaslužek precej večjemu krogu kot le lastnikom gostiln in penzionov: v tistem obdobju so na Jezerskem delovali (tudi zaradi turizma) frizer, pekovka, gorski vodniki, slaščičar, več dela so imeli čevljarji, šivilje in krojači in mizarji, delo so imele sobarice in perice, delovalo je 10 gostiln in penzionov, turistično društvo pa je pred drugo svetovno vojno oddajalo 520 postelj.

ZA SKLEP

Komaj nekaj področij preteklosti Jezerskega smo se do tu uspeli dotakniti: par napaberkovanih zanimivosti. Če bi hoteli ponuditi pristnejše bogastvo naše dediščine, bi že zgolj za turistično rabo potrebovali več: zgodovina prehrane na primer bi nam omogočila oblikovati bolj avtentično gostinsko/gastronomsko ponudbo, zgodovina vsakdanjega življenja bi nam pomagala podoživeti in reprodurirati vsakdanje brige in življenjski ritem predhodnih rodov... Preteklost nam je bližja, če jo lahko opazujemo tudi v malih drobnih delčkih, ki tudi nam sestavljajo življenje: kaj in kako se je spreminjalo in kaj in kako je skozi dolga obdobja ostajalo bolj ali manj enako? Kako drugače ali podobno so predhodni rodovi prav tu ne le delali in hodili v cerkev in umirali ali preživeli potrese in jezera in epidemije in Turke, ampak tudi odraščali, se učili, v nekaj verjeli, nečemu sledili, imeli vsak posebej in vsi skupaj svoje navade, kako so se prepirali in topli in ljubili, kako so vstajali in hodili spat, kako so se rojevali in umirali? Kako so razumeli sebe v vsem tem in svet, ki jih je obdajal – ter kako so to razumevanje živeli iz dneva v dan? Vpogled v vse to bi nam šele zarisal resničnejšo podobe naše preteklosti, naše zgodovine – in nam omogočil bolje videti in razumeti, kdo in kaj in kakšni smo danes. Dotlej pa... Dotlej pa užitek v vsakem malem drobci, ki nam pomaga sestavljati to vedenje.

LITERATURA ZA NADALJNE BRANJE:

Jezerska kronika, seveda: splošnejša uvodna in zaključna poglavja so temeljna literatura, glede na izbrano pot pa je pred vodenji dobro pogledati par zanimivosti o posameznih lokacijah (cerkve, domačije etc), mimo katerih peljemo ljudi.

Nekaj dodatnih informacij o Jezerskem v prvi polovici 19. stoletja je mogoče najti v članku *Jezersko – pozabljeni delček Koroške* avtorice Alenke Kačičnik Gabrič (v: *Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino*. Letnik 57, št. 1 (2009), str. 29-46. Dostopno na spletu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-EMQQKIW/?query=%27keywords%3djezersko+pozabljeni%27&pageSize=25>

Nekaj povezav na dokumente je dodanih že spotoma v tekstu, v pomoč pa so lahko tudi teksti, uporabljeni za moje pisanje:

ARSO: Potres 25.1.1348. Elektronski vir (<http://www.arso.gov.si/potresi/potresna%20aktivnost/potres1348.html>) 6.3.2013

Karničar, Andrej: *Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu*. Gorenjski muzej, Kranj, 1998.

Petru, Peter: *Arheološka obdobja. Starejša kamena doba*. Elektronski vir (http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/kamenadoba_st.htm), 6.3.2013

Šašel, Jaroslav: *Alpes Iuliana*. V: *Arheološki vestnik*, št. 21-22, letnik 1970-1971. Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.

Štih, Peter: *Slovenska zgodovina : družba - politika - kultura [Elektronski vir] / Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino : Sistory, 2008. - 574 str.* (<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SI:STORY:ID:902>)

Valvasor, Janez Vajkard: *Slava vojvodine Kranjske: izbrana poglavja*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1984.

Za kakršnakoli vprašanja, komentarje, popravke in vaše prispevke za bodoče rabe sem pa seveda z veseljem na razpolago: če se ne srečamo na sreči, lahko poskusite na anjakarn@gmail.com.

Kulinarika in z njo povezani običaji (Mija Murovec)

KULINARIKA

Tako kot drugje po svetu je bila tudi pri nas pri prehrani prebivalstva pomembna bolj količina, kot kakovost živil. Tako so hlapci in dekline rade delale na kmetijah, kjer je bilo dovolj hrane.

V začetku prejšnjega stoletja se je precej kmečkih deklet izobraževalo v gospodinjskih šolah v Avstriji, kasneje pa pri nunah - uršulinkah v Ljubljani. Te šole so imele velik vpliv na vrsto jedi, ki so jih kuhale naše babice in mame. Ker je bil takrat turizem na Jezerskem močno razvit, so s tem kuharskim znanjem privabljale številne goste, ki so obiskovali turistične kmetije (Makek, Štular) in vile (Zora, Kočna, Mila...)

Kulinariko delimo na dele dneva oz. obroke:

- Od jutra do večera
- Po dnevih v tednu
- Ob zaključku večjih del
- Ob večjih praznikih

Posebna kulinarika in običaji so bili ob praznikih:

- PUST
- VELIKA NOČ
- Sv. FLORJAN - 4. maj
- BINKOŠTI
- VELIKI ŠMAREN- 15. avgust
- Sv. ROK (en dan po Velikem šmarnu)
- Sv. MIKLAVŽ
- BOŽIČ

HRANA OD JUTRA DO VEČERA

Večina mojega opisovanja prehrane se nanaša na hrano na kmetijah, ker mi je to najbolj poznano. Jedli so pet krat dnevno, saj so glede na to, da so večino dela opravljali ročno, potrebovali veliko več energije, kot sedaj.

Zajtrk (frušt`k) je bil okoli 7.ure, ko so prišli iz hleva

- Koruzni žganci in mleko ali bela kava
- Ječmenovi žganci in mleko
(Pri Štularju so sami mleli ječmen in če so moko dobro presejali, so bili žganci odlični).
- Maslo, med (st`rd, put`r), mleko, bela kava

Dopoldanska malica okoli 9.30:

- Esigflajš iz kuhane govedine, kruh, čaj, mošt
- Zaseka (zas`ka), kruh, mošt
- Domača pašteta, čaj, mošt, kruh
- Malica za na travnik, kamor jo je nekdo nesel :
 - kruh, čaj, špeh, klobasa
 - bela kava, kruh
 - prežganka, kruh

poleti : mošt, kruh

- Pri nas - pri Jenku, je stara mama na travnik popoldne rada poslala kumaričino ali krompirjevo ali paradižnikovo solato, ki je bila osvežilna, zraven pa malo narezane klobase ali meso od kosila ter kruh.
- Malico za v gošo so delavci- golcarji nesli s seboj. To je bilo 10 dag prekajene, kuhane slanine (špeha), kruh in frakelj žganja. Za žejo so nosili s seboj v kanglicah ali pločevinastih čutaricah projo (navaden kofe).

kosilo (južna) okoli 12.30:

- juha, močnata jed
- krompirjev sok
- ajdov sok
- štruklji in kuhano kislo zelje
- žlinkrofi s skuto

(Kuhano kislo zelje je tako pasalo k štrukljem, da je Ovsov Johan rekel: Če zelja nau, še če ne grem!)

popoldanska malica okoli 15.30:

- suhe klobase ali domače salame
- špeh
- skuta s smetano
- mošt

večerja okoli 19.30:

- bela kava ali mleko z nadrobljenim kruhom
- mlinci z mlekom
- mlečni sok s farf`ljči iz moke in vode (ko so jih naredili, so jih presejali, da so odstranili odvečno moko)
- v oblicah krompir in mleko ali kislo mleko
- koruzni močnik
- ajdov sok
- jajce na oko, kruh

večerja za otroke:

- mlečni riž,
- mlečni gres s cimetom,
- puding z malinovcem
- ajeršpajz (zmešano, ocvrto jajce)
- mehko kuhano jajce
- palačinke

HRANA PO DNEVIH V TEDNU

Nedelja:

- goveja ali ovčja župa
- Tenstan krompir
- Meso iz župe
- Solata
- grand`lnov zos (iz brusnic, oziroma natekuja)
- hrenova omaka

Ponedeljek:

- Polpeti iz govejega mesa, če je ostalo od nedelje, krompirjeva solata
- Ajmoht in palačinke
- Ajmoht in žganci

Torek:

- Segedin s svežim svinjskim mesom
- Rižota s svinjskim ali ovčjim mesom
- Pozimi:
 - krvavice, kislo zelje, krompir
 - pečeni maželjni (masa za pečenice) , tenstan krompir, zelje

- pečenice, krompir, zelje
- kuhane okajene klobase , hren, kruh ali krompir

Sreda:

- Zelenjavna juha
- Svaljki, solata
- Ta strden knedl`, solata ali kompot
- Toškice iz krompirjevega testa z marmelado, kompot
- Štruklji: sirovi, drobnjakovi
- Kruhovi knedli, solata

Četrtek:

- Kuhano suho meso, jezerski zos, hren
- Ta suha župa z rižem

Ali:

- Ješprenj s suhim mesom, kruh

Petek:

- Fižolova juha z makaroni
- Smetanova juha
- Zdrobova juha (milijončkova)
- gobova
- Zelenjavna čorba , šmoren, kompot iz jabolk, jabolčnih krhljev, suhih hrušk, vloženi češenj, rabarbare
- Krompirjovc (včasih s suhimi gobami), fancot in kompot
- Prežganka
- Ričet
- Ajdovi ali koruzni žganci in kislo mleko (kisu mlek)
(Ajdovi moki so dodajali koruzno ali pšenično, da so jo porabili manj, ker je bila draga.)

Sobota:

- Golaž, polenta, solata
- Bažula iz stročjega fižola, krompir v koščkih
- Špehova kaša (prosena kaša zabeljena z ocvirki) in kislo mleko
- Mlečna kaša s suhimi češpljami

PRAZNIKI IN OBIČAJI

Dobra hrana je nuja, je potreba, je način razvajanja.

Najlepše je v preteklosti zadišalo ob večjih praznikih in ob zaključku večjih del (likof).

Likof

Likof se imenuje zaključek večjih del:

- Pospravljeno seno

Za malico ob koncu dela je gospodinja običajno ocvrla bobbe ali pa fancote. (Bobi so okrogli, fancoti pa štiri oglati z zarezami po sredini).

Ta debel četrtek (četrtek pred pustom)

- Suho meso, tenstan krompir ali jezerski zos
- Na ta dan si moraš mastne prste obliznit.

Pust

- Bobi

Velika noč

- Žegen:
 - Potica ali šarkelj šarkelj je okrogel)
 - Kuhana šunka

- Bula ali prata
- Pobarvana , trdo kuhana jajca- pirhi
- Hren

Na Veliko noč se ne sme iti nikamor na obisk. Temu je namenjen velikonočni ponedeljek.

Sv. FLORJAN (4. Maj)

- Dopoldan je bil praznik, popoldne se je moralo delat!
- Mora biti cvrča ali pa šmoren (nekaj ocvrtega iz jajc). Te jedi predstavljajo ogenj.

Binkošti:

Boljše kosilo. Za posladek je bil večkrat tudi štrudel iz jabolk ali skute. Gospodinje so rade spekle tudi buhteljne.

Veliki šmaren (15. Avgust)

Boljše kosilo

Sv. Rok (16. Avgust)

- Dopoldne je bil praznik
- Zavetnik za zdrave ude – roke, noge. Golcarji niso smeli delat, so imeli praznik cel dan.

Sv. Miklavž

Zavetnik otrok. Prinesel je razne dobrote in potrebna oblačila.

Pri nas je vedno prinesel Miklavževe piškote - narejene z modelčki in putke iz mlečnega kvašenega testa. To je dišalo!!!

Božič

- Potica ali šarkelj
- Klobase , pečenice
- Pečenka zavita v pečco
- Piškoti: na stroj, z modelčki, pečen puding, damske kaprice...

Tudi na božič se ne sme hoditi na obiske. Temu je namenjen praznik Sv. Štefan, ki je en dan po božiču.

Novo leto

- Pečenka, krompir, solata
- Svinjski zrezki po dunajsko, pire, zeljnata solata s fižolom...
- Piškoti
- potica

RECEPTI

Krompirjovc

Na maščobi prepražimo malo čebule in dodamo na kocke zrezan krompir in zalijemo z vodo. Dodamo šetraj, lovor in sol.

Krompirjev golaž

Na maščobi zarumenimo veliko več čebule kot za juha in dodamo na kocke zrezan krompir. Poprašimo z moko in zalijemo z vodo. Solimo in po želji dodamo mleto rdečo papriko in paradižnikovo mezgo.

Mlinci

Bolj suh kruh narežemo na tanke rezine v skodelo in jih prelijemo s slanim kropom. Če se ga vlije preveč, ga odlijemo. Zabelimo z ocvirki. Zraven jemo belo kavo ali mleko.

Kmečki kruh

10 kg ržene moke
5 kg pšenične moke
40 dag kvasa
30 dag soli
Okoli 8 l mlačne vode

Cvrča

Jajce ubijemo v skodelico in ga z vilicami žvrkljamo. Vlijemo ga v segreto olje, da se naredi rahla, čipkasta jed. Jed potresemo s sladkorjem v prahu. Zraven jemo kruh.

SPLOŠNO

- Makaroni niso bili pogosto na jedilniku.
- Hrana se je prilagajala teži dela in letnemu času.
- Solate : zelje, kislo zelje, črna redkev s fižolom, fižolova z veliko čebule
- H kuhanemu ovčjemu mesu so skuhali sladko repo in tenstan krompir (to je šlo najbolje skupaj)
- Če so kuhali juho iz ovčjega mesa, so meso najprej poparili in to vodo zlili proč. Šele potem so kuhali kot običajno .
- Jagenjček za pečenko mora biti dobro začinjen s kumino, poprom, lovorom, gorčico in dobro posoljen. Biti mora dobro zapečen, ne kuhan!
- Kruh so gospodinje pekle doma. Zmešale so pšenično in rženo moko. Namesto kvasa so pogosto naredile droži. Od surovega testa so dale hlebček v shrambo, da se je posušil. Pred novo peko so ga namočile v mlačno mleko in s tem zamesile kruh.)Kruh z drožmi je malo kiselkast in je ostal dalj časa svež. Kruh so hranili v kleti, kjer je bilo ravno prav vlažno in hladno. Police za kruh so bile visoko pod stropom in obdane z mrežo, da miši niso mogle do njega.
- Brez domačega kruha nobena domača specialiteta ne pride do izraza. Npr.. klobase, domače salame, vratnik pa tudi »kisu mlek«, skuta , kisla smetana, »putr in strd«, »zaska«, ... tekne čisto drugače na domačem kruhu.
- Skoraj nikoli niso jedli rib, razen kakšno konzervo za popoldansko malico.
- Na jedilniku je bila le zelenjava, pridelana doma.

POVEZAVA GOZDARSTVA IN TURIZMA KOT GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI (Jani Krč in Primož Šenk)

GOZDOVI V SLOVENIJI IN NA JEZERSKEM

Gozd je najbolj pogosto in zagotovo tudi najbolj karakteristično okolje v SLO ter prav tako tudi na Jezerskem. Spoznati in imeti nekaj osnovnih informacij, pomen in značilnosti gozda za domačina in turista pomeni bolje spoznati domači prag in Slovenijo. Gozdarstvo je stroka in gozdarstvo je znanost. Poznamo različne pristope pri obravnavanju gozda – vse bolj pa je v svetu razširjen t.i. sonaravni pristop gospodarjenja (ang: *Close to Nature Forest Management*) – kot alternativa golosečnim in plantažnim sistemom gospodarjenja. Ta pristop temelji na zagotavljanju polifuncionalnega gospodarjenja z gozdom, kar pomeni sočasno upoštevanje principa trajnosti in sonaravnosti ter s tem enakovredne obravnave ekoloških, socialnih in proizvodnih vlog gozda.

Težišče prispevka je na značilnostih gozdarstva kot gospodarske dejavnosti, med katere spada tudi turizem. Naš cilj je izpostaviti dejavnike sinergije med gozdarstvom in turizmom ter tako vzajemno koristiti možnosti oz. zmogljivosti, ki jih že samo po sebi ponuja naše naravno okolje. S sinergijo med obema gospodarskima dejavnostima imamo gozdarji v mislih, da je turizem pomembna razvojna priložnost za trženje ekoloških in socialnih vlog gozda – ki jim sicer težko določimo pravi enoznačni kazalnik njihove ekonomske vrednosti – vsi se pa zavedamo, da je visoka tudi za lokalno prebivalstvo.

Turizma ni brez ljudi – tako na strani ponudbe, kakor tudi na strani povpraševanja. Turisti iščejo turistično zanimive destinacije, kjer bodo uresničili svoje cilje, ki so povezani z njihovim prostim časom. Torej le kombinacija ljudi (ponudnikov), okolja in infrastrukture (kamor lahko prištevamo tudi prireditve – etnografske, kongresne, športne...) je za razvoj turizma dobitna kombinacija. Samo po sebi se torej zastavlja vprašanje – ali imamo na Jezerskem pogoje, ki bi si jih želeli turisti za uresničevanje svojih želja? Trendi v zadnjem obdobju kažejo, da se turisti vračajo nazaj k naravi kjer so pomembni naslednji dejavniki (pogoji): posebna flora, favna in kulturna dediščina.

SESTAVA SLOVENSKEGA GOZDA

Slovenski gozd ima pestro drevesno sestavo. Popis gozdov vsebuje kar 71 različnih drevesnih vrst, ki jih združujemo v naslednje skupine drevesnih vrst (podani sedanji deleži lesne zaloge in deleži potencialno naravne sestave):

Drevesna vrsta	Sedanja sestava	Potencialna naravna sestava
Smreka	32%	8%
Bukev	32%	58%
Jelka	7%	10%
Hrasti	7%	8%
Bori	6%	2%
Macesen	1%	
Plemeniti listavci	5%	6%
Mehki listavci	2%	8%
Druge drevesne vrste	2%	

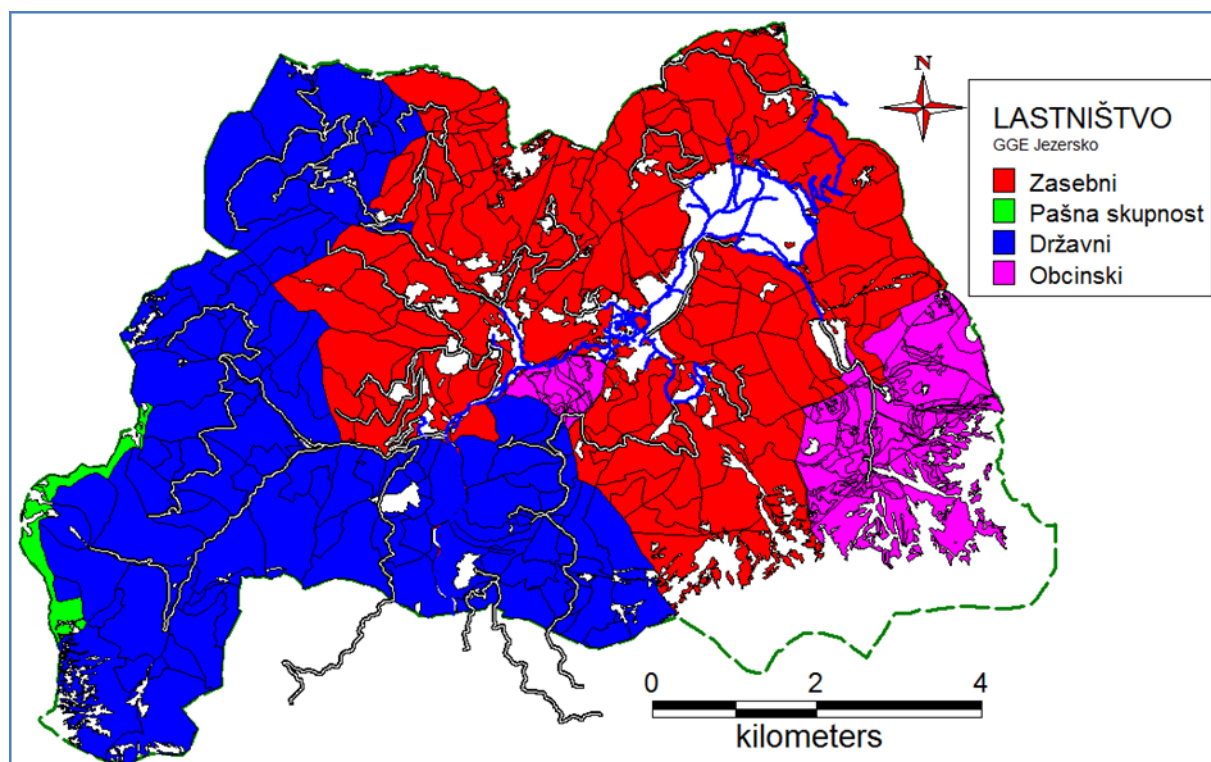
Spremenjena drevesna sestava je posledica preteklega pospeševanja smreke na rastiščih drugih drevesnih vrst – predvsem bukovih. Slovenski gozd je pester, vendar v veliki meri tudi spremenjen po drevesni sestavi.

OSNOVNE ZNAČILNOSTI GOZDNEGA PROSTORA NA JEZERSKEM

Skupna površina gozdnogospodarske enote (občine) Jezersko znaša 6.880 ha, od tega zavzemajo gozdovi 5.298 ha, kar pomeni **77 % gozdnatost**.

V najnižjih predelih območja se razprostira pas bukovih gozdov. temu pasu sledi pas bukovo-jelovih gozdov. Višje kot se povzpemo v območju večji je delež smreke (*Picea Abies*). Blizu gozdne meje pa bukev popolnoma zamenja smreka kateri pa se pridruži macesen (*Larix decidua*). Skupaj tvorita zgornjo gozdno mejo nad katero se nadaljujejo grmovni sestoji subalpskega pasu macesna in ruševja (*Pinus mugo*), višje pa se pojavljajo le še alpska travišča (Lovrenčak, 2007).

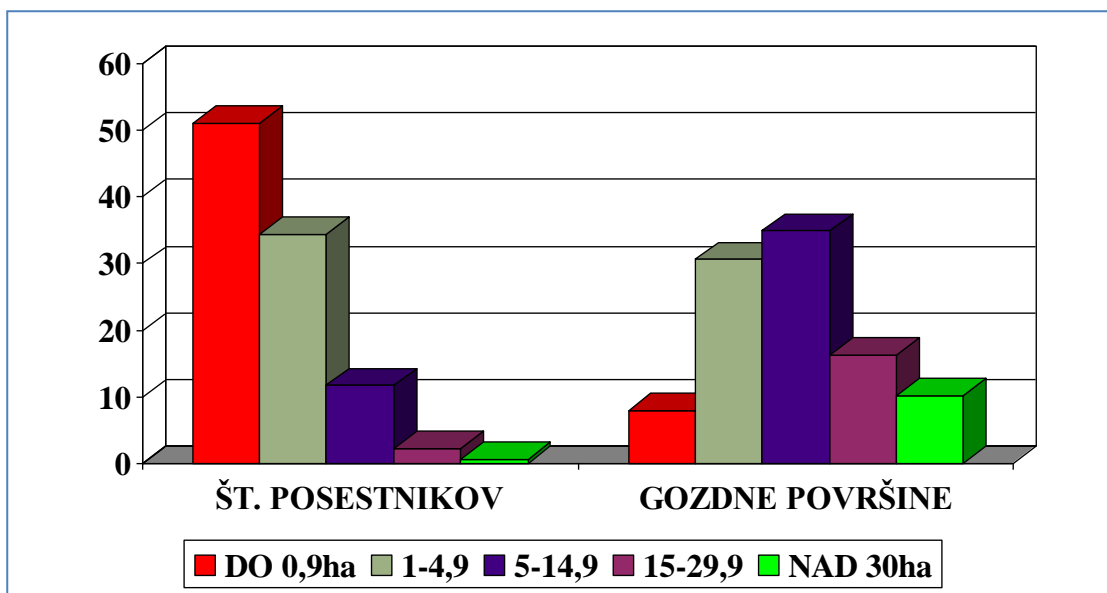
Na Jezerskem prevladuje zasebna gozdna posest. Struktura lastništva je razdeljena tudi geografsko. Večina zasebnih gozdov je v severovzhodnem predelu – med lastniškimi strukturami ni velike razdrobljenosti, saj je vsa državna posest koncentrirana na zahodnem in južnem predelu občine (slika 1). Na več ločenih lokacijah (dveh večjih kompleksih) se nahajajo občinski gozdovi, s katerimi gospodari lokalna skupnost (občina).



Slika 1: Lastniška struktura gozdov na Jezerskem

Od 273 zasebnih gozdnih posestnikov na Jezerskem jih ima pet (1,8 %) posest večjo od 100 ha, kar skupaj zneso 32,8 % površine vseh gozdov v občini. Lastnikov z manj kot 10 ha velikimi posestmi je kar 211, v lasti pa imajo skupno le 2,9 % vse površine gozdov v GGE.

Povprečne razmere glede strukture zasebne gozdne posesti v SLO so v primerjavi z jezerskimi bistveno bolj neugodne, saj je posest po večini mnogo bolj razdrobljena (slika 2)



Slika 2: Struktura števila lastnikov in velikosti gozdne posesti v Sloveniji

FUNKCIJE GOZDOV

Gozdovi so vir lesa in opravljajo številne vloge – naj nekatere naštejemo in opredelimo specifičen pomen oz. kategorije gozdov, ki je povezane z ekološkimi in socialnimi vlogami gozda.

Gozdovi, ki v zaostrenih ekoloških razmerah varujejo sebe, svoje zemljišče in nižje ležeča zemljišča oz. objekte in infrastrukturo, in gozdovi, v katerih je izjemno poudarjena katera koli druga ekološka funkcija, so razglašeni za kategorijo **varovalnih gozdov**.

Gozdovi, v katerih je izjemno poudarjena raziskovalna funkcija, higiensko-zdravstvena funkcija ali funkcija varovanja naravne in kulturne dediščine, so razglašeni za **gozdove s posebnim namenom**.

Gozdovi, v katerih je izjemno poudarjena **zaščitna, rekreacijska, turistična, poučna, obrambna ali estetska funkcija**, se lahko razglašeni za gozdove s posebnim namenom. Gozdovi s posebnim namenom so tudi gozdna zemljišča, na katerih so skladišča ali vadbeni objekti, **namenjeni obrambnim potrebam**. Z njimi upravlja Ministrstvo za obrambo v skladu z zakonskimi predpisi.

NARAVNE ZNAMENITOSTI IN POSEBNE DREVESNE VRSTE

Gozdovi s posebnim namenom so tudi gozdovi na območjih, ki so razglašena za **naravne znamenitosti** po predpisih o varstvu naravne dediščine. Naravne znamenitosti oziroma redkosti v gozdu oziroma v gozdnem prostoru so gozdna drevesa s premerom v prsni višini nad 120 cm in gozdna drevesa z izjemnimi botaničnimi, dendrometričnimi, biotopskimi ali oblikovno estetskimi lastnostmi; nadalje deli gozda, ki so posebno pomembni za ohranitev posameznih avtohtonih rastlin ali prosto živečih živali, ter ostali pomembni objekti naravne dediščine in se zavarujejo po predpisih, ki urejajo področje varstva naravne dediščine.

GOZDNI REZERVATI NA OBMOČJU OBČINE JEZERSKO

Gozdovi s posebnim namenom z izjemno poudarjeno raziskovalno funkcijo so gozdni rezervati. To so gozdovi, ki so zaradi svoje razvojne faze in dosedanjega razvoja izjemno pomembni za raziskovanje, proučevanje in spremljanje naravnega razvoja gozdov, biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot ter kulturne dediščine. (Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom, 2. člen).

V občini Jezersko so po Pravilniku o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Uradni list RS, št. 111/2004) registrirani 4 gozdni rezervati Mali vrh (977), Viševski hrib (979), Zadnje stene (3138) ter Podni v Makekovi Kočni (978 V).

V uredbi o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom, sta v prilogi 2, kjer so navedeni vsi gozdni rezervati v Republiki Sloveniji, za območje občine Jezersko navedena le 2 gozdna rezervata in sicer Zadnje stene (301) ter Mali vrh (302). Viševski hrib in Podni v Makekovi Kočni pa kot je razvidno iz gozdnogospodarskega načrta za gozdno gospodarsko enoto Jezersko spadata v kategorijo varovalnih gozdov.

Gozdni rezervat Mali vrh

Z 6,73 ha površine spada med manjše rezervate. Vzpostavljen je blažji režim varovanja. Gre za sestoj smrekovega debeljaka, ki se razprostira do 1180m do 1300m na naklonini 20 stopinj. Podlaga v rezervatu je apnenec. Funkcije ki se pojavljajo v rezervatu so biotopska (1), raziskovalna (1), varovanje naravne dediščine (1) ter estetska (2) (GGE Jezersko 2012-2021 opisi gozda).

Gozdni rezervat Zadnje stene

Velikost rezervata je 32,45 ha na katerem poteka blažji režim varovanja. Na območju rezervata uspeva dokaj homogen debeljak bukve s smreko, jelko in macesnom. Razprostira se od višine 1160m do 1540m na pobočju z 40 stopinjskim naklonom. Funkcije, ki se pojavljajo v rezervatu, so enake gozdnemu rezervatu Mali vrh (GGE Jezersko 2012-2021 opisi gozda).

V gozdnih rezervatih z blažjim varstvenim režimom je ob spremstvu delavca Zavoda dovoljen obisk gozda po označenih poteh, ki potekajo skozi gozdni rezervat. Zaradi zagotavljanja poučne in turistične funkcije se v gozdnem rezervatu z blažjim varstvenim režimom dovoli vzdrževanje gozdne ali ogledne učne poti ter informacijskih tabel, ki so določene v načrtih za gospodarjenje z gozdovi. Izdelavo nove učne ali ogledne poti se dovoli le z dovoljenjem ministrstva. Okrog gozdnega rezervata z blažjim varstvenim režimom se lahko v soglasju z lastnikom gozda ob gozdnem rezervatu določi varstveni pas, ki ne sme biti ožji od ene sestojne višine (Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim namenom, 8. člen).

POSEBNA DREVESA NA OBMOČJU JEZERSKEGA

V registru naravne dediščine je na območju jezerskega po dendroloških kriterijih zavarovanih 7 objektov.

Izhodišča za dendrološko vrednotenje naravnih vrednot so:

- Dendrološko: debelina, višina, starost, razrast, ohranjenost
- Botanično: redkost, eksota, mutant, osebek na meji areala
- Kulturno - zgodovinsko: vaško, turško drevo, mejnik, sodno drevo, rabljevka, spominsko drevo
- Estetsko: v krajini, ob arhitekturi
- Drevo v odprti krajini: usmerjevalna vloga, orientir, počivališče, razgledišče, zoocenotska vloga
- Drevo kot simbol

Tabela 1: Drevesne naravne vrednote na območju Jezerskega

5244	Spodnje Jezersko – lipa pri kmetiji Kovk	lokalni	Hišne lipe pri kmetiji Kovk na Spodnjem Jezerskem	drev	459218	137858
5243	Rezmanov lipovec	lokalni	Slikovito drevo z zraslimi debli pri Rezmanu na Spodnjem Jezerskem	drev	459499	138648
1927	Robnikova lipa	državni	Lipa izjemnih dimenzij ob hiši Spodnje Jezersko 21	drev	459325	139200

5008	Spodnji Virnik – lipa	lokalni	Lipa pri Spodnjem Virniku, severozahodno od Zgornjega Jezerskega	drev	460166	139644
5206	Zgornje Jezersko – lipe pri župniji	lokalni	Skupina štirih lip pri župniji v Zgornjem Jezerskem	drev	461744	139227
1064	Makekova tisa in lipa	državni	Tisa in lipa na Zgornjem Jezerskem	drev	462700	138530
1925	Jezersko – lipe v Robcih	lokalni	Sedem lip ob opuščeni domačiji nad Spodnjim Jezerskim	drev	458722	136845

Makekova tisa je svojevrstno drevo, staro približno 570 let. Ljudje so jo v tistem času posadili kot zaščito pred Turki, ki so na svojih pohodih vedno vse izropali, uničili in požgali (<http://www.jezersko.info/makekova-tisa.html>).

Jesenove meje

Jesenove meje predstavljajo enoredni drevoredi jesena, zasajeni ob zemljiških mejah. V povprečju je jesenova meja dolga 400 do 500 metrov, nekatere celo več kot 700 metrov in se zaključijo na travniku ali ob poti. Jesenove meje pričajo o rabi prostora, ter načinu življenja na Jezerskem nekoč. Poleg razmejevanja so jesene uporabljali tudi za vejnike; to so drevesa, ki so jim klestili veje, kar sta počela gospodarja na obeh straneh meje. Vejniki so bili pomemben vir hrane za drobnico v zimskih dneh. Jesenove meje služijo tudi kot pomemben koridor za manjše živali in za zaščito pred vetrom (<http://www.jezersko.info/jesenove-meje.html>).

UPORABA POSAMEZNIH VRST LESA

Smreka

Smrekovina je mehak in elastičen les.

Uporablja se skorajda povsod (gradbeništvu, pohištveni industriji, celulozni industriji, izdelavi glasbil).

Iz najboljše smrekovine z enakomernimi in ozkimi branikami (resonančni les) izdelujejo ohišja godal. Pri nas največ takšnih dreves raste na Pokljuki in Jelovici.

Iz iglic se pridobivajo eterična olja.

Kot božično drevo je pri nas najbolj razširjena prav smreka.



Bukev

Les je trd, težak, lelastičen in na prostem slabo obstojen.

Uporaben za izdelavo pohištva, parketa in vezanih plošč.

Ima veliko ogrevalno moč.

Plodovi kuhani ali praženi so užitni.

Macesen

Ima najboljši les med domačimi iglavci.

Ima rdečo jedrovino

Je elastičen, zelo obstojen in široko uporabljen v gradbeništvu, mizarstvu in pri izdelavi posod na visokogorskih kmetijah.

Macesnova smola ima zdravilne učinke.

Krvavi macesen (Waber 1952) velik delež močno obarvane jdrovine, ki je verjetno posledica rastišča in ne gre za posebno raso. Rastel naj bi tudi na Jezerskem.



Jelka

Njen les je mehak, elastičen, lahek in ima dobro izražene letnice.

Uporablja se v gradbeništvu, rudarstvu, v pohištveni in celulozni industriji.

Pomembna medonosna vrsta

Skoraj vsi njeni deli vsebujejo eterična olja uporabna tako v zdravilstvu kot v kozmetični industriji.

Rdeči bor

Iglice vsebujejo veliko vitamina C, vdihovanje sopare pa pomaga pri vnetju pljuč in žrela, čaj iz storžkov čisti kri, sopara iz svežih brstov učinkovito čisti zamašen nos.



Črni bor

Na severnih pobočjih Storžiča nad Kokro so v poznih 50. letih 20. stoletja opisali posebno obliko črnega bora, t. i. cretovec ali ceder, ki naj bi se od drugih črnih borov razlikoval po značilni vodoravni razporeditvi vej in še bolj izraziti dežnikasti krošnji. Domneva o samostojni rasti pa še ni potrjena.

Rušje

V drevesni obliki najden edino na Jezerskem (gledano le območje Slovenije).

Les je gost, trd in težak, vendar pri nas zaradi majhnih dimenzij uporaben le v rezbarstvu ali kot les za kurjavo.

Deli rušja so bogati z eteričnimi olji in uporabni za inhalacije proti prehladu in bronhitisu, kot dodatek k mazilom proti lažšanju revmatičnih težav.

Kot okras ga sadimo preedvsem v skalnjakih.



Tisa



Tisovina je trden in prožen les z lepo in temno črnjavo, zato je že od nekdaj iskana in premočno izkoriščena. Lovci uporabljali za trofeje.

Lepo se obdeluje in se uporablja za najdražje pohištvo, glasbene instrumente ... Iz tisinih iglic in skorje pridobivajo zdravila proti nekaterim vrstam rakov. Zelo cenjena v vrtnarstvu.

Celo drevo je strupeno razen cvetnega prahu in rdečega ovoja semena.

Breza

Les je rumenkast do rdečkastobel, srednje težek, srednje trd, elastičen in slabo trajen vendar cenjen.

Uporabljajo ga v mizarstvu, strugarstvu, kolarstvu, rezbarstvu iz njega izdelujejo zobotrebce, celulozo, oglje, okvirje za slike ter tobačne pipe.

Ima veliko gorilno vrednost, priljubljeno gorivo za kamine.

Skorja je izjemno trajna.

Je priljubljeno okrasno drevo cenjeno predvsem zaradi bele skorje, lepe redke krošnje in v jeseni zlatorumenega listja

Je najpogostejše alergogeno drevo v Sloveniji.



Jerebika

Pionirska drevesna vrsta, v visokogorju prva zavaruje ogolele površine.

Njeni plodovi so pomembna hrana za živali, v gozdovih kjer je več jelenjad in srnjad povzročata manj škode na drugih drevesih.

Povečuje estetsko vrednost gozdov.

Gorski javor

Ima najboljši les med javorji

Listje bogati tla, plodovi pomembna hrana za živali in estetsko bogati gozd.

Na prostem les ni obstojen zato se uporablja za notranjo opremo.

Uporablja se tudi za izdelavo igrač in drobnih izdelkov.

Cenjeni so lesovi posebnih tekstur ki so zelo redki v naših gozdovih (rebraš, ikraš, ptičji javor).

Pogost tudi kot okrasno drevo predvsem zaradi jesenskih listov.



Lipovec

Les je mehak, zelo lahek, belkast ali rumenkast, prijetno dišeč in široko uporaben.

Cenijo ga v kolarstvu, rezbarstvu, mizarstvu in pri proizvodni furnirjev, igrač risalnih desk, cokel, in delov glasbil na primer orgel in klavirjev.

Cvetje ima še več zdravilnih lastnosti kot lipino in se pogosto uporablja za pripravo čajev.

Priljubljeno okrasno drevo in dobro prenaša obrezovanje.

Lipa

Les je mehak, zelo lahek, belkast ali rumenkast in prijetno dišeč. Iz ličja so včasih izdelovali pastirske plašče.

Je medonosna vrsta.

Zelo pogosto sajeno okrasno drevo.



Veliki jesen

Cenjen zaradi lepega, trdnega in trajnega lesa, ki je primeren za izdelavo pohištva in parketa.

Prenese hude obremenitve. Iz jesenovine so izdelani ročaji najboljših orodij in različne vrste najzahtevnejših športnih rekvizitov, od hokejskih palic in smuči do telovadnega orodja. S kuhanjem listja in volne so barvali volno na zeleno, s skorjo in modro galico pa na črno. Izvlečki ugodno vplivajo na ledvice in pomagajo pri revmi in nepravilni prebavi.

Vir: Dendrologija za gozdarje, Brus, 2005.

PREDNOSTI GORSKEGA LESA NA JEZERSKEM

Naj najprej poskušam opredeliti »gorski« les. To je les, ki raste (zelo približno) nad 800 m n.v. Na hladnejših osojnih legah sega nižje. Zanj je značilen manjši prirastek zaradi krajše vegetacijske dobe in (mnogokrat) manjše rodovitnosti tal (izpranost, erozija). Više v gorah je klima bolj izenačena. Posledica je enakomeren in homogen prirastek. Resonančni (tonski, zvenski) les je les visokogorske smrekovine z naštetimi in še drugimi skrbno izbranimi lastnostmi in povsem brez površinskih in globokih poškodb (dodatek!). Posebej so zaželeni smreke leščarke (nem. Haselfichte). »Lunarni« les, tj. les posekan »ob pravem času« je pogosto gorska smrekovina. V obeh primerih, še zlasti pri resonančnem lesu gre za starejša, ravna, navpična, polnolesna, drobnovejnata drevesa s hitrim »čiščenjem« vej (krajše krošnje), brez kompresijskega lesa in drugih »napak« (nem. »Geigenbäume«). Za obe kategoriji lesa je poleg »gorskih« lastnosti značilno tudi zelo skrbno ravnanje pri poseku in po poseku.

GOZDNE PROMETNICE

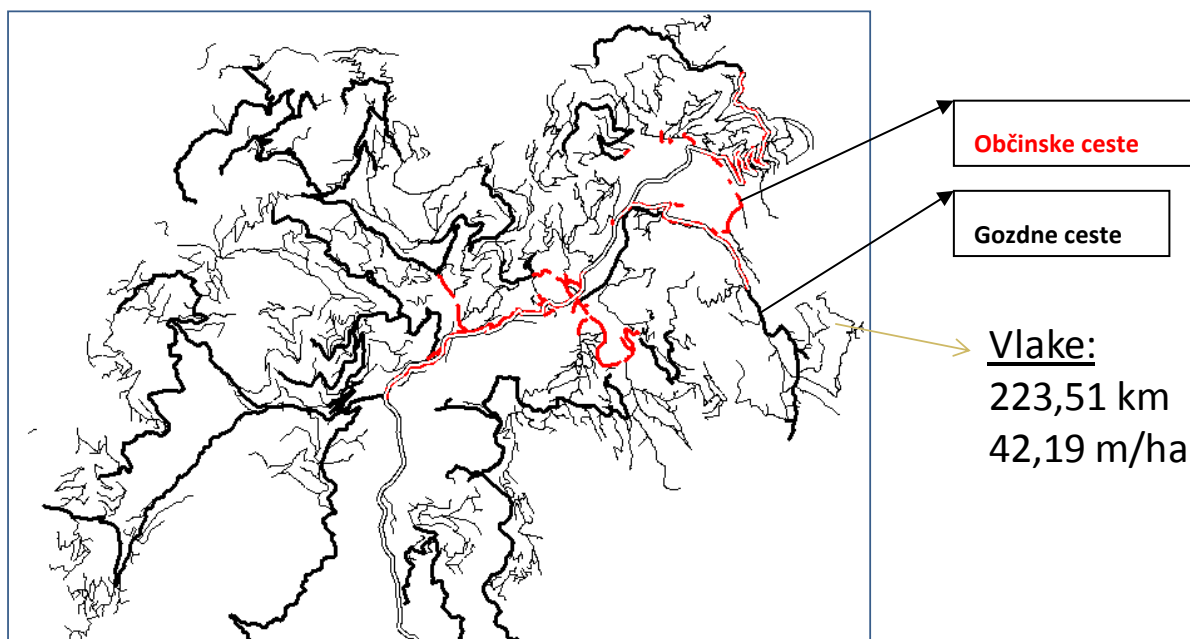
Pomemben pogoj za gospodarjenje z gozdom so gozdne prometnice. Velik pomen področja gozdnih prometnic kažejo naslednja razmerja vrednosti sredstev, ki so predmet gospodarjenja z gozdom (gozdnega sestoja, omrežja cest in delovnih sredstev). Le ti so v medsebojnem vrednostnem razmerju **100:10:1**. Razmerje je izračunano za modelno površino 2667 ha (približna velikost polovice površine gozdov na Jezerskem) ob upoštevanju naslednjih modelnih predpostavk:

- Kakovosten odrasel gozdni sestoj: vrednost 48.000.000 € (vrednost lesa 60 EUR/m³, povprečna lesna zaloga 300 m³/ha).
- Gozdne ceste: vrednost 4.800.000 € (stroški gradnje 60 EUR/m, gostota cest 30 m/ha)
- Sodobna gozdarska delovna sredstva: vrednost 500.000 € (Učinek 80 m³/dan, izkoriščenost 200 dni/leto)

Podatke o dolžini gozdnih prometnic na Jezerskem so povzeti po gozdnogospodarskem načrtu za enoto Jezersko (Vir ZGS):

Kategorija	Produktivne [km]	Gostota [m/ha]
Gozdne ceste	78,72	14,86
Javne ceste	31,08	5,87
Skupaj	109,80	20,73

K gozdnim prometnicam štejejo tudi vlake za spravilo lesa. Za učinkovito spravilo lesa znaša ciljna gostota gozdnih vlak 100 m/ha. Razvejanost gozdnih prometnic na Jezerskem prikazuje slika 3:



Slika 3: Cestno omrežje na Jezerskem

Z vidika razvoja turistične dejavnosti je ključnega pomena dostop do gozda. Zato v nadaljevanju navajamo opredelitve, ki jih vsebuje Zakon in pozakonski akti. Za področje gozdnih prometnic je izdelan »Pravilnik o gradnji, vzdrževanju in načinu rabe gozdnih prometnic«. Ta izhaja iz četrtega odstavka 37.člena **Zakona o gozdovih** (Uradni list RS, št. 30/93).

V svojem 17. členu Pravilnik opredeljuje, da **se šteje za posege v prostor** »priprava gozdnih vlak v gozdovih s 1. stopnjo poudarjenosti funkcije varovanja gozdnih zemljišč in sestojev (varovalna funkcija) in 1. stopnje poudarjenosti hidrološke, biotopske in zaščitne funkcije«.

Isti člen nadalje podrobneje **opredeljuje okoliščine**, kjer se mora v v tehnološkem delu gozdnogojitvenega načrta izdelati posebno presojo o njihovem vplivu na gozd kot ekosistem oziroma na kmetijska zemljišča (na terenih z naklonom, ki je večji od 50 %; v neposredni bližini območij, pomembnih za ohranitev prostoživečih živali; na labilnih in poqojno stabilnih zemljiščih in pobočjih hudournikov; z izteki na kmetijska zemljišča pod naklonom, večjim od 25 %).

Smiselno se lahko upošteva tudi 23. člen Pravilnika, ki opredeljuje rabo gozdnih vlak in sicer: »Uporaba gozdnih vlak, ki potekajo v bližini območij pomembnih za ohranjanje in razvoj prostoživečih živali, se omeji v času njihovih življenjsko pomembnih obdobj«

Členi, ki opredeljujejo rabo gozdnih cest, so naslednji:

8. člen

- ▶ Na podlagi določil zakona o gozdovih **lahko gozdne ceste uporabljajo tudi drugi uporabniki**. **Zavod v sodelovanju z lastniki gozdov in s soglasjem občine določi režim uporabe** posamezne gozdne ceste ali cestnega omrežja, ki ga označi v sodelovanju z občino.

9. člen

- ▶ Režim uporabe gozdne ceste usmerja oziroma določa njeno rabo tako, da se zagotavlja optimalno gospodarjenje z vsemi funkcijami gozda. Uporaba gozdne ceste mora biti taka, da se povzročajo čim manjše motnje v uresničevanju funkcij gozda kot ekosistema.

Z režimom uporabe se določijo:

- začasna ali trajna prepoved uporabe gozdne ceste za določeno vrsto vozila;
- prepoved prometa za vozila nad določeno skupno težo ali nad določeno osno obremenitvijo;
- začasna prepoved prometa za vsa vozila;
- smer prometa;
- prepoved dajanja zvočnih signalov;
- omejitev hitrosti;
- druge prepovedi ali omejitve, če stanje gozdne ceste ali razmere v gozdu to zahtevajo.

12. člen

- ▶ **Čezmerna uporaba gozdne ceste** pomeni povečan dnevni promet vozil nad običajnim, ki je določen z običajno rabo gozdne ceste za gospodarjenje z gozdovi in za druge namene. Na podlagi strokovnih osnov **določi čezmerno uporabo zavod**.

13. člen

- ▶ **Začasna čezmerna uporaba gozdne ceste** je čezmerna uporaba, ki traja manj kot mesec dni. Na podlagi zakona o gozdovih pridobi uporabnik pisno dovoljenje lastnikov gozdov za začasno čezmerno uporabo.
- ▶ Po končani začasni čezmerni uporabi gozdne ceste **mora uporabnik odpraviti posledice** take uporabe na cesti oziroma mora plačati odškodnino-stroške za odpravo posledic začasne čezmerne uporabe.
- ▶ **Odškodnino** za uporabo gozdne ceste v višini stroškov za odpravo posledic začasne čezmerne uporabe odmeri občina po končani uporabi na predlog zavoda. Odškodnina je prihodek proračuna občine in se koristi za odpravo posledic začasne čezmerne uporabe gozdne ceste.
- ▶ Spravilo gozdnih lesnih sortimentov, ki ga ni mogoče opraviti drugače kot po gozdni cesti, je začasna čezmerna uporaba gozdne ceste.

14. člen

- ▶ **Trajna čezmerna uporaba gozdne ceste** je njena čezmerna uporaba, ki traja več kot mesec dni. Uporabnik pridobi od lastnikov gozdov pisno dovoljenje za trajno čezmerno uporabo.
- ▶ Odškodnino **odmeri občina** na predlog zavoda. Odškodnina za trajno čezmerno uporabo se določi letno oziroma za čas trajanja take uporabe in je enaka razliki med povečanimi vzdrževalnimi stroški zaradi čezmerne uporabe in rednimi vzdrževalnimi stroški.

Merila za določitev odškodnine so:

- veljavni normativi za vzdrževanje gozdnih cest,
- cene, ki veljajo za vzdrževalna dela na gozdnih cestah v občini,
- stanje gozdne ceste pred pričetkom čezmerne uporabe,
- stanje gozdne ceste po končanju čezmerne uporabe.

Odškodnina je prihodek proračuna občine in se koristi za odpravo posledic trajne čezmerne uporabe gozdne ceste.

RASTLINSTVO JEZERSKEGA (Matej Tonejec)

Na svetu raste približno 400.000 različnih vrst rastlin. Večina jih uspeva v tropskem deževnem gozdu, kjer je veliko število vrst še neodkritih. Slovenija je kljub svoji majhnosti floristično izredno bogata – tukaj raste 3500 vrst, vzrok tako velikemu številu pa je stik štirih geografskih regij (Mediterrana, Panonske nižine, Alp in Dinarskega gorstva). Jezerska dolina s severnimi ostenji Kamniško-Savinjskih Alp je s svojo pestrostjo habitatov pravi raj za uspevanje velikega števila različnih rastlinskih vrst. Zaradi prepleta raznolikih življenjskih okolij (kulturna krajina, obdelani in neobdelani travniki ter pašniki, močvirja, gozdovi, opustele pašne planine, melišča, skalne razpoke, vetrovni grebeni najvišjih vrhov Kamniških Alp itd.) je na tem majhnem območju po zadnjih raziskavah našlo dom 989 rastlinskih taksonov, za 53 od njih pa velja poseben naravovarstveni režim. Vzrok za tako veliko pestrost lahko najdemo tudi v raznolikosti prsti, kar je posledica burne geološke zgodovine območja.

ZGODOVINA PROUČEVANJA KAMNIŠKO-SAVINJSKIH ALP

Prve ljudi v gore so zvalili gospodarski razlogi; paša, lov, nabiranje zelišč in korenin ter iskanje rud so zgodnje lovce in pastirje pripeljali na vrhove, ki so v Kamniško-Savinjskih Alpah vsaj z ene (južne) strani skoraj vsi dostopni in skoraj z gotovostjo lahko trdimo, da so predvsem pastirji in lovci že v davni preteklosti obiskali tudi vsa gorska zakotja.

Prvi botanični raziskovalec Kamniških Alp je bil slavni **J.A. Scopoli**, Linné avstrijskega cesarstva. Bil je zdravnik v Idriji, kjer je proučeval ter zdravil posledice obolenosti zaradi zastrupitev z živim srebrom. J.A. Scopoli je leta 1758 pristopil na Storžič (2132 m), naslednje leto pa na Grintovec (2558 m). Ker je zaradi svojih botaničnih študij veliko prehodil, je bil sposoben hoditi po brezpotjih in se vmes posvečati še botaničnim raziskavam. Leta 1760 je napisal knjigo o rastlinskem bogastvu kranjske dežele (*Flora Carniolica*). Odkril je veliko novih rastlinskih vrst, med drugim tudi kranjsko buniko (*Scopolia carniolica*), ki vsebuje po njem imenovan alkaloid scopolamin, uporabljajo pa ga v nekaterih zdravilih za želodčne težave.

ZNAČILNOSTI ALPSKIH RASTLIN IN RASTIŠČ

Alpske rastline so močno prilagojene na rast v zahtevnih pogojih. V višjih delih Kamniških Alp je čas, ki je na razpolago za rast in cvetenje veliko krajši kot v nižjih predelih, saj rastna sezona traja le okrog štiri mesece. Količina ultravijoličnega sevanja je zelo velika, temperaturne razlike med dnevom in nočjo pa ogromne. Na zelo majhnem prostoru se tako lahko podnebna nasprotja močno zaostrejejo. Veter povzroča poleti peščeni, pozimi pa ledeni obrus rastlin. Tla so revna s hranili, saj je aktivnost mikroorganizmov, ki tvorijo prst, zaradi nizkih temperatur majhna. Vsem tem dejavnikom so se rastline v dolgi evoluciji morale prilagoditi. Zaradi pomanjkanja vode so razvile močno razvejan koreninski sistem ali pa so sposobne sprejemati vlago kar prek listov. Zmanjšale so listne površine, povečale odlakanost, imajo usnjate liste, poganjke zgoščajo v blazinice ali pa se ovijajo z odmrliimi rastlinskimi deli. Zaradi kratke rastne sezone že med vegetacijskim obdobjem tvorijo rezervne snovi, ki jih naslednjo pomlad porabijo kot začetno pomoč. Opraševanje z žuželkami z naraščajočo višino postaja vse redkejšo in se nadomešča s samooprašitvijo. Zaradi nezanesljivega razmnoževanja s semeni se prične pojavljati nesporno razmnoževanje z brstiči (npr. živorodna dresen – *Polygonum viviparum*, živorodna latovka – *Poa vivipara*), z naraščajočo višino pa se tudi povečuje delež rastlin, katerih semena razširja veter.

LEHNJAK

- Organski ali anorganski nastanek
- **Anorgansko** - količina ogljikovega dioksida v podtalnici je večja kot v zraku. Ko pride voda na površje, se ogljikov dioksid izloči iz vode (fizikalni zakon!) in spremenijo se kemijske lastnosti vode (poviša se pH), posledica pa je izločanje karbonata, ki se odlaga na rastlinskih in živalskih delih ter drugih kamninah.
- **Organsko** - alge parožnice (najbližji sorodniki višjih rastlin) porabljajo v vodi prisoten ogljikov dioksid, s tem spremenijo kemijske lastnosti vode, zaradi česar se prične iz vode izločati apnenec.

VLOGA MOKRIŠČ IN VLAŽNIH HABITATOV

Mokrišče je skupno ime za zemljišča, ki tvorijo prehod med vodnimi in kopenskimi okolji, imajo pa značilnosti obeh. Dolgo so bila cenjena kot ničvredna blatna območja, leglo mrčesa in bolezni, nevarna za človekovo zdravje in neuporabna za gospodarski razvoj.

Temu ni več tako, saj današnja družba spoznava njihovo večstransko vrednost. Funkcija mokrišč je predvsem v vzdrževanju hidrološkega režima (posredna obramba pred poplavami, utrjevanje brežin in posledično varovanje pred erozijo, zadrževanje usedlin), vzdrževanju in izboljšanju kakovosti vode, pretoku hranilnih snovi, funkciji habitata in družbeno-ekonomski funkciji.

Jezerska dolina je bila nekoč najbrž večinoma prekrita z mokriščno vegetacijo, katere ostanek lahko vidimo na mokrišču v Žabjem trgu.

NARAVOVOVARSTVENO ZANIMIVE VRSTE

- 53 vrst (5% vseh) je zavarovanih,
- zavarovane so vse orhideje (na Jezerskem raste 19 različnih vrst).



Slika 4: Kranjska lilija

Vir: foto Drejc Karničar

Muholiko mačje uho (*Ophrys insectifera*) – ORHIDEJA (rastišče pod slapom Čedca)

Muholiko mačje uho kot oprasovalce privablja samce dveh vrst os. Cvetovi oddajajo vonj, ki je enak vonju feromonov os grebač, ki cvetove oprasujejo v času parjenja. Samci zato obiščejo cvetove mačjih ušes, se z njimi »parijo« (pseudokopulacija), pri tem pa se jim polinarij (skupek pelodnih zrn) prilepi na telo. Nato ga odnesejo do naslednje rastline, ki jo tako oprasijo. Poleg tega so cvetovi dlakavi in podobni žuželkam.

Lepi čveljč (*Cypripedium calceolus*) – ORHIDEJA (rastišče v Ravenski Kočni)

Cvet je vrčasta past za oprasovalce. Peščene čebele, ki iščejo medicino, zdrsnejo po gladki površini medene ustne v notranjost in lahko pridejo ven le skozi odprtino v zadnjem delu cveta. Pri tem se nanje prilepi skupek peloda, žuželke pa na brazdi pustijo pelod prejšnje rastline. Pot jim kaže prosojno okence na zadnjem delu. Obsežno rastišče te orhideje, ki ima v evropskem prostoru največje cvetove, se nahaja v dolini Ravenske Kočne. Leta 2012 je bilo ob štetju najdenih preko 600 cvetočih primerkov, kar je po meni znanih podatkih krepko največ v Sloveniji. Ob predpostavki, da celo območje še ni bilo preiskano, pa bi se številka lahko gibala okrog 1000 osebkov. Veliko nevarnost predstavljajo turisti, ki rastline zaradi atraktivnih cvetov nabirajo, nekateri pa jih tudi izkopavajo in poizkušajo presaditi v vrtove. To početje je skrajno neodgovorno in nesmiselno, saj lep čveljč potrebuje posebne pogoje za rast, za svoj razvoj pa posebno vrsto glive, ki je očitno (glede na redka rastišča v Sloveniji) zelo redka.



Slika 5: Lepi čveljč

Vir: foto Drejc Karničar

Rjava gnezdovnica (*Neottia nidus-avis*) – ORHIDEJA (rastišča v večini gozdov)

Popolnoma zajedavska vrsta, ki dobiva vsa potrebna hranila iz določene vrste glive, s katero živi v koreninskem sožitju. Hife (korenine) te glive prodrejo v korenino rjave gnezdovnice, ki jih prebavi, zato ne potrebuje fotosinteze in lahko živi v temnih gozdovih.

Šmarnica (*Convallaria majalis*) – ZAVAROVANA VRSTA

Vsebuje glikozide, ki učinkujejo na srce in v pravih odmerkih pomagajo pri starostni srčni oslabeledosti. Dolgo je veljala za *salus mundi* (svetovno zdravilo) in bila cehovski emblem zdravnikov. Preveliki odmerki povzročajo glavobol, omotico, motnje srčnega ritma...

Alpska mastnica (*Pinguicula alpina*) – ZAVAROVANA VRSTA (rastišča na meliščih, v soteskah); MESOJEDKA

Na rastiščih, kjer ni dovolj dušika (predvsem melišča, skalne razpoke ipd.), lovi drobne žuželke, ki se prilepijo na liste in jih s proteolitičnimi encimi prebavi. Na tak način se oskrbi z dušikovimi spojinami.

NARAVOVARSTVENO ZANIMIVA OBMOČJA

- Farovski travnik – 11 zavarovanih vrst
- Bogato rastišče lepega čoveljca v dolini Ravenske Kočne
- Visokogorska travišča na Jezerskem sedlu – 6 zavarovanih vrst
- Meliščno področje pod slapom Čedca

Na eni strani je poudarjen velik turistični potencial, ki ga imajo Kamniške Alpe, na drugi strani pa je treba poudariti tudi potrebo po spoštovanju meja njihove ekološke zmogljivosti, zato bi se bilo smiselno usmerjati v okolju prijazen turizem, osveščanju planincev in turistov z zloženkami in informativnimi tablami, nujen pa je tudi nadzor pristojnih naravovarstvenih služb.

ENDEMITI

- Endemiti so rastline (ali drugi organizmi), katerih razširjenost je omejena na določen večji ali manjši geografski predel, izven katerega le-ti ne uspevajo,
- 20 vrst, ki so endemiti Kamniško – Savinjskih Alp ali širšega območja,
- npr. Zoisova zvončica, skalna smiljka, Froelichov svišč, Hohenwartov kamnokreč...

Škrlatni luk (*Allium kermesinum*) – ENDEMIT

Rastišča so travniki in porasla melišča pri Češki koči, na Jezerskem sedlu, na Zelenih plazeh,...

Ponavadi vrsto opišemo tako, da opis objavimo v knjigi ali članku, samo v redkih primerih je dovolj herbarijska pola. Tako je bilo tudi pri škrlatnem luku. Ima 2 najditelja – leta 1840 ga je baron Nikodem Rastern nabral na Srednjem Vrhu pri Storžiču, njegov botanični prijatelj Andrej Fleischmann, ki je bil vrtnar v ljubljanskem botaničnem vrtu, pa ga je našel na Storžiču in Mokrici. Opisal ga je njun kolega iz Nemčije - Reichenbach. Je konzervativni endemit, kar pomeni, da je v preteklosti naseljeval velika geografska območja, danes pa je omejen le na ozek pas in raste samo v Kamniško-Savinjskih Alpah!

Kamniška ivanjščica (*Leucanthemum lithopolitanicum*)

Locus classicus (klasično nahajališče – prvič opisana) je na podih pod Skuto. 1960 leta jo opiše Ernst Mayer, Polatschek pa jo kasneje opredeli kot samostojno vrsto. Raste samo v Kamniško-Savinjskih Alpah!

Skalna smiljka (*Cerastium julicum*)

Znana iz Karavank (*Locus classicus* Raduha) in Kamniško-Savinjskih Alp. Raste v skalnih razpokah in v drobnogrušnatih utrjenih meliščih najvišjih predelov. Rastišča so znana s Savinjskega sedla, Turske gore, Podov pod Skuto, vrha Dolgega hrbta,...

TUJERODNE VRSTE

- predstavljajo problem naši avtohtoni flori, saj jo izpodrivajo,
- povzročajo seneni nahod, alergične reakcije, gospodarsko škodo, zastrupitve,...
- Jezersko je še precej »čisto«, vendar se bodo te rastline prej ali slej začele širiti s prenosom s semeni onesnažene prsti, kot slepi potniki na gumah avtomobilov, pohodnikov, iz ptičjih krmnih mešanic, itd... Rešitev je pravočasno izkoreninjenje.

Pelinolistna žvrklja (*Ambrosia artemisiifolia*) – BOLJ ZNANA KOT AMBROZIJA

V Slovenijo je prišla kot plevelna primes žitu, oljnicam in ptičji krmi. S pomočjo strojne košnje se širi tudi ob prometnicah. Prenaša se lahko s kontaminirano prstjo na velike razdalje. Od konca 2. sv. vojne pa do 80. let se je pojavljala le prehodno, v zadnjih dveh desetletjih pa se je močno razširila. V alpskih predelih naj se ne bi pojavljala, a je to le še vprašanje časa. Semena so kaljiva več desetletij. Je najpomembnejša povzročiteljica jesenskega senenega nahoda, ob stiku s kožo pa povzroča tudi kožne reakcije.

Japonski dresnik (*Fallopia japonica*)

Prvotne domovine so Japonska, Koreja, Kitajska in Tajski. 1823 ga prinesejo v Evropo in začnejo gojiti v vrtovih ter parkih. 1892 prvič zabeležen pobeg v naravo. Sadili so ga za utrjevanje nabrežin, kot medonosno rastlino, ... Nova rastlina lahko zraste iz 5g koščka korenike. Med 100 najbolj invazivnimi vrstami na svetu. Korenike lahko prodrejo skozi 5 cm debelo plast asfalta. Rastišča – pod Kazino, nasproti pošte, ...

Mnogolistni volčji bob (*Lupinus polyphylus*)

Bogati tla z dušikovimi spojinami in zato spremeni sestavo tal tako, da avtohtonim rastlinam ne ustreza več. Zaradi alkaloidov v semenih in zelnatih delih je strupen za ljudi in živino. Semena lahko kalijo tudi po 50 letih. Na Jezerskem ga pogosto sadijo v vrtovih, odkoder lahko pobegne in se razširi v naravno okolje.

Živalske vrste in posamezne živali na Jezerskem (Davo Karničar)

ŽIVALSKÉ VRSTÉ NA JEZERSKEM

Jezerko uživa s svojo lego sever – jug med Celovško in Ljubljansko kotlino in v smeri zahod – vzhod med Karavankami in Kamniško Savinjskimi Alpami izjemno pestrost biotopov. Izrazito alpski klimatski vpliv soustvarja v območju od 800 do 2558 metrov nadmorske višine različne ekosisteme.

KURE



Zmeren vpliv človeških hotenj na okolje se nam obrestuje s prisotnostjo številnih, sicer tudi ogroženih živalskih vrst. Med **kurami** izstopa prisotnost **snežnega jereba** ali **belke**, ki jo srečamo na Vadinah, v steni Dolgega Hrbta in na severovzhodnem grebenu Kočne. Ponosni smo na **ruševca** in **divjega (velikega) petelina**. Med **ujedami** je najopaznejša **kanja**. **Kukavicam** in **sovam** (*Strigiformes*) delajo družbo številne ptice **pevke**.

Slika 6: Snežni jereb ali belka na Dolgem hrbtu

Foto: Davo Karničar

PLAZILCI

Zaščitenega **plazilca rilčastega gada** lahko srečamo na prisojnih straneh vse do višine 2000m. Ob vlažnem vremenu pa vse do vrhov gora živородno **dvoživko planinskega močerada**.



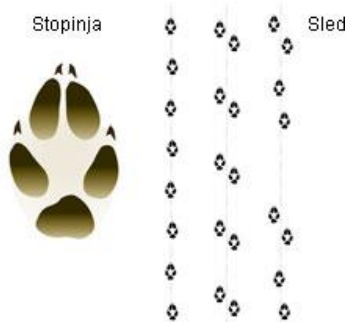
Slika 7: Planinski močerad nad Vadinami in Rilčasti gad na Virnikovem Grintovcu

Foto: Davo Karničar

SESALCI in ZVERI

Izmed malih **sesalcev** so dobro zastopani varovani **planinski zajec**. Beli ali planinski zajec je izredno plašen, od oktobra do junija ga preplaši le zvedavi turni smučar ali ledni plezalec.

Hermelin in **kuna zlatica** sta pripadnika družine **zveri**. **Volk** in **rjavi medved** sta le občasno prisotna, stalna sopotnica pa je **lisica**.



Slika 8: Lisica

Foto: Lovska zveza Slovenije¹

KOPITARJI

Predstavniki naših **sodoprstih kopitarjev** so **gams**, **srna** in **jelen** ter v obdobju od meseca maja do oktobra tudi **kozorog**. Populacije **gamsov**, **jelenov** in **kozorogov** migrirajo.



Slika 9: Jelen na Kovkovem in Gamsova koza nad Povnovo dolino

Foto: Davo Karničar

Kozorogova samica in **košuta** polegata mladiče v obdobju našega intenzivnega obiskovanja gora na nedostopnih policah visokih sten, v zavetju z rušjem obraslih balvanov in v mirnejših predelih gozdov. **Številčna srnjad** živi zelo teritorialno in v poletnih mesecih pogosto z bokanjem (laježu podoben glas) opozarja, da vstopamo v njen življenjski prostor.



Slika 10: Kozorogova samica z mladičem na Dolgem hrbtu in Srnjak na Žarkovem

Foto: Davo Karničar

Planinski močeradi, kune zlatice, hermelini, polhi, lisice, ruševci, ujede, ptice pevke in prehodne gostujoče velike zveri medved in volk lepšajo podobo doline.

Vseevropski pojav povečevanja števila **divjih prašičev** se zrcali tudi z njihovo že izrazito prisotnostjo v poletnem obdobju.

¹ Dostopno na naslovu: www.lzs.si

Lastnik prosto živečih živali je država Slovenija. Naloge spremljanja - številčnosti, življenjskih pogojev, zdravstvenega stanja, preseljevanja, medsebojnih odnosov, kot tudi izvajanje gojitvenih ukrepov pa je zaupano domači lovski družini. Jezerjani imamo zaščitniški odnos do narave in še posebno do prosto živečih živali. Lov se izvaja skladno z gojitvenimi smernicami, ki jih predpisuje Zavod za Gozdove RS

Za vsa tovrstna vprašanja se turistični vodnik obrne na LD oziroma državno pooblaščen osebe – to so Lovski čuvaji (dogovor za izvajanje lovnega turizma je mogoč).

POMEMNA OPOZORILA ZA OBISKOVALCE NARAVE

- **Prosimo poskrbite, da bodo vaši psi pod popolnim nadzorom. Še posebno pomladi, ko nebogljeni mladiči številnih živali začenjajo svoj boj za preživetje.**
- **Zima je za živali najtrša preizkušnja, zato jih po nepotrebnem ne plašimo. Naše smučine in gazi naj bodo vedno in samo po utečenih in že pripravljenih smereh.**
- **Za ohranitev zdravega okolja smo se dolžni podučiti o življenjskih potrebah živali!**

NEPREMIČNA KULTURNA DEDIŠČINA JEZERSKIH DOMAČIJ (Saša Rožkar)

Zgodovinska in družbena dogajanja, ki so tudi vplivala na podobo dediščine, ki jo imamo danes:

- Pozna naselitev, ki se kaže v samotnih kmetijah, ki so bile stoletja gospodarsko samozadostne. Velika posestva lahko obsegajo tudi celo dolino ali ves hrib. Vsaka samotna kmetija ima več poslopij postavljenih v gručo, ki skupaj tvorijo nekakšno naselbino.
- Relativno dober položaj kmetov v preteklosti h kateremu je pripomogla tovorniška pot čez Jezersko sedlo. Tovornikom in popotnikom so verjetno prodajali hrano, prenočišča, pomoč pri nošnji in prepreganju. Ni poročil o pomanjkanju.
- Jezersko je bilo do leta 1918 del Koroške. S Koroške so prihajali tudi vplivi v stavbarstvu in morda tudi mojstri?

KAJ JE DEDIŠČINA?

Dediščina so dobrine podedovane iz preteklosti, ki jih opredeljujemo kot odsev in izraz svojih

vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas (Zakon o varstvu kulturne dediščine - ZVKD-1).

Je skupno dobro.

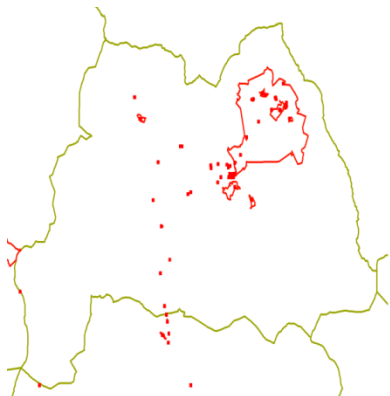
Ni je mogoče izrabiti.

Ni je mogoče ponoviti.

VRSTE DEDIŠČINE

...kot jih določa ZVKD-1:

1. NEPREMIČNA DEDIŠČINA: nepremičnine ali njihovi deli vpisani v register dediščine
2. PREMIČNA DEDIŠČINA: premičnine ali zbirke premičnin z vrednotami dediščine (tudi arhivsko in knjižnično gradivo)
3. ŽIVA (NESNOVNA) DEDIŠČINA: nesnovne dobrine, kot so veščine, znanja, prakse, predstavitve, izrazi, in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot izziv na svoje okolje, naravo in zgodovino



Slika 11: Enote dediščine vpisane v register nepremične kulturne dediščine

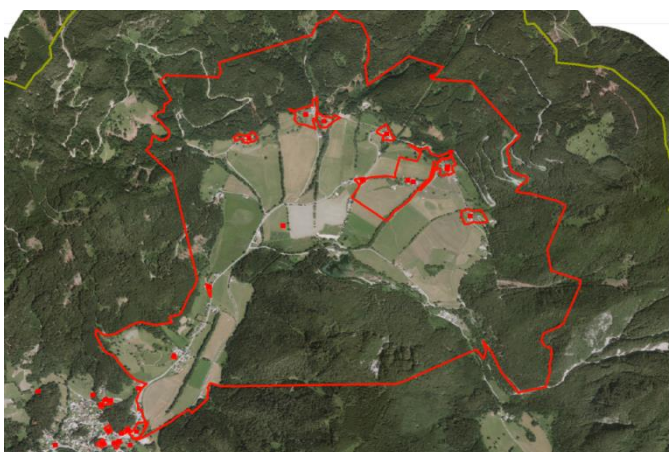
Vir: GIS KD, MIZKŠ, INDOK

V tem sestavku se bomo podrobneje dotaknili dveh tipov enot kulturne dediščine:

KULTURNA KRAJINA

Kulturna krajina je po Zakonu o varstvu kulturne dediščine odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in funkcijo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost v prostoru. Varstvo kulturne krajine je lahko uspešno le v sklopu celovitega varstva dediščine skozi sistem prostorskega načrtovanja in v sodelovanju z dejavniki, ki s prostorom gospodarijo – kmetijstvo, gozdarstvo, poselitev, infrastruktura itd.

V register nepremične kulturne dediščine je vpisana enota dediščine **Zgornje Jezersko - Kulturna krajina (EŠD 881)** z naslednji opisom: Pahljačasta alpska dolina s samostojnimi kmetijami na robovih in cerkvijo v sredini. Posestni robovi, omejeni z jesenovo živico, se žarkasto stekajo proti sredini doline in ji dajejo značilno podobo.



Slika 12: Enota dediščine Zgornje Jezersko – Kulturna krajina (EŠD 881).

Vir: GISKD, MIZKŠ, INDOK.

Razvidna je pahljačasta razporeditev živic ob komunikacijah ter kot posledica zemljiške razdelitve.



Slika 13: Jesenovi drevoredi ob komunikacijah.

Foto: Saša Roškar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.

PROFANA STAVBNA DEDIŠČINA

Eno- ali večprostorni grajeni objekti s streho, v katere človek praviloma lahko vstopi in so namenjeni bivanju ali opravljanju dejavnosti. K njim sodijo sestavine in pritikline, ki so namenjene uporabi (drugi objekt, napeljava, zemljišče) ali oplešanju (okrasje, oprema) ali pa so nepogrešljive za njihovo delovanje. Več funkcionalno in prostorsko povezanih stavb sestavlja skupino stavb (vrstna hiša, blok, domačija, tovarna). Stavbe so dokaz bivanjske kulture, načinov gradnje in funkcionalnih ter likovnih umestitev v okolje. So odraz in primer stopenj gospodarskega, kulturnega, socialnega, političnega, tehnološkega in verskega razvoja. Ločimo gospodarske/proizvodne, javne, poslovne in stanovanjske stavbe.

V register nepremične kulturne dediščine je v Občini Jezersko vpisanih 30 enot, med katere spadajo **domačije, stanovanjske hiše, kašče, gospodarska poslopja, vile, bunkerji**.

Informacije o nepremični kulturni dediščini so na voljo na spletni strani: <http://giskds.situla.org/giskd/>

RAZISKOVALCI, KI SO NA JEZERSKEM PREUČEVALI STAVBARSTVO

Arhitekta **Marjana Mušiča** je zanimalo, kako je stilna arhitektura vplivala na stavbarstvo v srednjem veku in za primer je uporabil Šenkovo hišo kot najbolj ohranjen kmečki dom.

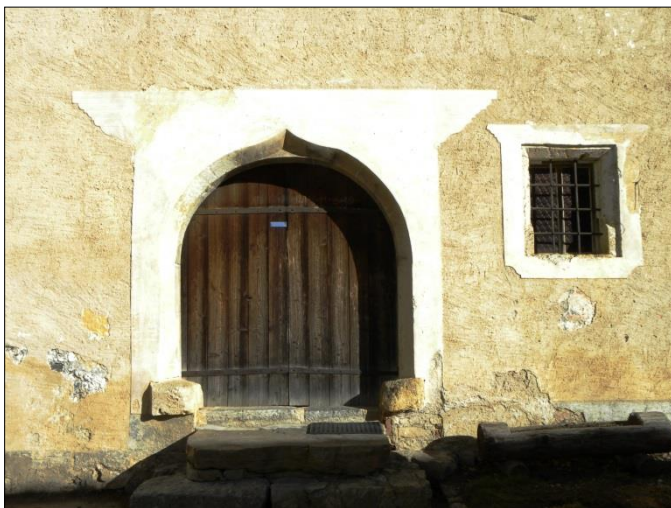
Etnolog **Ivan Sedej** je pisal o stavbarstvu na sploh in posebej izpostavil poznogotske elemente na Šenkovi, Jenkovi, Koprivnikovi in Roblekovi domačiji.

Etnolog **Tone Cevc** je pisal o stavbarstvu Karavank, tudi na avstrijski strani. Iz primerjalnih analiz je poskušal izluščiti razvoj hiše na tem območju od srednjega veka do danes.

POZNOGOTSKI IN RENESANČNI ELEMENTI NA STAVBAH

Za Jezersko je značilno, da izročilo o nastanku večine samotnih kmetij sega v 16. stoletje. Nekatere hiše imajo izpričane ostanke iz tega časa. Ti se pojavljajo tako v obliki datacij (letnice na portalih), kot v obliki ohranjenih stavbnih elementov.

Kamnoseški detajli



Kamnit polkrožni vhodni portal s ščitkom in odbijači. Jenkova kasarna. Foto: Saša Roškar, Arhiv ZVKDS, OE Kranj.



Vhodni portal v obliki oslovskega hrbta. Kropivnikova domačija. Foto: Saša Roškar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.



Polkrožni vhodni portal s porezanimi vogali na ajdovo zrno. Šenkova hiša. Foto: Saša Rožkar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.



Portal v nadstropju Jenkove kasarne. Foto: Saša Rožkar, ZVKDS OE Kranj.



Portal v črno kuhinjo. Šenkova hiša. Foto: Saša Rožkar, Arhiv ZVKDS.



Kamnit okenski okvir z slikanim renesančnim okvirjem in kovano mrežo. Foto: Saša Rožkar, ZVKDS OE Kranj.



Kamnit okenski okvir posnet na ajdovo zrno s kovano mrežo. Šenkova hiša. Foto: Saša Rožkar, ZVKDS OE Kranj.



Manjše okno z kamnitim okenskim okvirjem posnetim na ajdovo zrno. Karničarjeva hiša. Foto: Saša Rožkar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.

Poslikave in profilirani tramovi na lesenih stropovih



Slikan šivan rob na Jenkovi kasarni. Foto: Saša Roškar, ZVKDS OE Kranj.



Profiliran tram v zgornjih prostorih Jenkove kasarne. Foto: Saša Roškar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.

Oboki in razporeditve prostorov

Nekatere kmečke hiše na Jezerskem so do danes ohranile obokanja in razporeditve prostorov iz časa njihovega nastanka. Kropivnikova hiša ima v veži križni obok, ki je značilen za 16. stoletje. Prav tako so Jenkova, Šenkova, Kropivnikova, Roblekova in Podvršnikova hiša ohranile berljive tlorisne zasnove iz tega časa, ki pa so jim kasneje dodali nove prostore. Več o tem:

- Cevc, Tone in Primožič Ignac: Kmečke hiše v Karavankah : stavbna dediščina hribovskih kmetij pod Kepo, Stolom, Košuto, Obirjem, Pristovškimi Storžičem in Peco. 1988.
- Sedej, Ivan: Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. 1989.

KULTURNI SPOMENIKI

Registrirana nepremična kulturna dediščina ima lahko glede na njene spomeniške lastnosti različne statusse. Razglasitev spomeniku zagotavlja tudi pravno varstvo. Če dediščina ni razglašena, ji pravno varstvo zagotavlja vključitev v prostorske akte občine.

1. spomenik državnega pomena

Status pridobijo spomeniki, ki so izjemni tudi v državnem merilu. Razglasi jih država.

2. spomenik lokalnega pomena

Spomenike razglasijo občine.

3. registrirana dediščina

Vsa dediščina, ki je vpisana v register nepremične kulturne dediščine.

SPOMENIKA DRŽAVNEGA POMENA

Zgornje Jezersko - Jenkova kasarna v Ravnem (EŠD 8918)



Slika 14: Jenkova kasarna.

Foto: Saša Rožkar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.

Zidana nadstropna stavba troceličnega tlorisa iz 16. stoletja. Nekdanji hospic ob stari tovarniški poti z ohranjenimi podpisi popotnikov na stenah. Zdaj urejena kot muzej v sklopu Jenkove domačije.

Zgornje Jezersko – Šenkova hiša (EŠD 11650)



Slika 15: Šenkova hiša

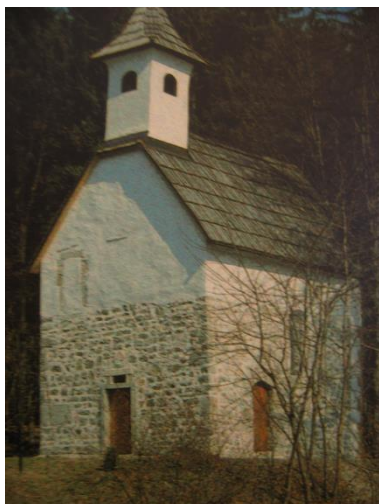
Foto: Saša Rožkar, Arhiv ZVKDS OE Kranj.

Zidana pritlična hiša skoraj kvadratnega tlorisa, z dvokapno streho, krito z deskami in z lesom zapaženima zatrepoma. Poznogotski portali in okna s posnetimi robovi. V notranjosti široka banjasto obokana veža, črna kuhinja, obokana klet s stebrom.

SAKRALNA ARHITEKTURA NA JEZERSKEM (Nika Leben)

ČASOVNA OBDOBJA ZIDAV SAKRALNIH OBJEKTOV

ROMANIKA



Arhitekturne in arheološke raziskave zadnjih let so ponovno potrdile, da so naši najstarejši cerkveni spomeniki nastali v obdobju romanike, to je od 11. do konca 13. stoletja. Na takratno srednjeveško cerkveno stavbno dediščino je pomembno vplivala cerkveno upravna razdelitev. Celotna Gorenjska je spadala pod Oglejski patriarhat. Pri oblikovanju cerkvene arhitekture v tem obdobju se zato zdi pomembnejši delež tedanjih zemljiških gospodov. Okoli leta tisoč je bila večina zemljiške posesti na Gorenjskem v rokah freisinških škofov z Bavarske, ki so svojo posest zavarovali tako upravno z ustanovitvijo Loškega gospostva, kot tudi duhovno z gradnjo cerkva.

Oblikovne značilnosti romanike

Ladje so bile navadno pravokotne, pokrite z lesenimi stropi, kamnoseška dekoracija je bila skromna in se je omejevala na ostenja polkrožno sklenjenih okenc ali portalov.

Slika 16: Kapela sv. Petra v Stražišču pri Kranju

GOTIKA



Obdobje od srede 13. stoletja pa vse do prve polovice 16. stoletja predstavlja resničen razcvet naše umetnosti. V političnem okviru pomeni pozni srednji vek izoblikovanje dežel (Kranjske v poznem 14. stoletju) in prihod nove dinastije Habsburžanov. Kot posledica razvoja trgovine in obrti nastanejo naša prva mesta z meščani kot novim družbenim slojem, ki postopoma prevzamejo umetnostne pobude. V cerkveno upravnem okviru pa je potrebno omeniti tudi ustanovitev ljubljanske nadškofije kmalu po sredi 15. stoletja, ki prevzame vlogo Ogleja.

Polkrožne apside podružnic zamenjajo enopolni, tristrano sklenjeni prezbiteriji, ki so redno obokani, sprva z masivnimi rebri klinastega profila. Pravokotne navadno enoladijske notranjosti prekrivajo leseni stropi, pogosto bogato dekorativno poslikani kot pri sv. Petru nad Primožem pri Kamniku, včasih pa celo figuralno, kot je poslikan strop v ladji na Bregu. Sv. Lenart na Bregu je bil do nedavnega edina celostna umetnina iz obdobja gotike na Gorenjskem, saj sta bili v poslikanem prezbiteriju ohranjeni tudi edini gotski slikani okenci pri nas.



RENEŠANSA IN BAROK



Čas okoli leta 1600 pomeni v zgodovini stavbarske umetnosti novo poglavje, ki ga narekujejo zgodovinske okoliščine, predvsem program katoliške verske obnove po reformaciji. Razvoj gre v dveh smereh. Pojavna oblika domačega razvoja so eno ladijske cerkvene notranjščine srednjeveškega izvora, ki so jih sprva le nadzidali in pokrili z lesenimi kasetiranimi stropi. Pogosto so pozidali tudi prej odprte renesančne lope in s tem dobili dodatni prostor. Barok je zajel seveda tudi stavbne člene. Povečajo se okna, prezidajo portali. Najlepši primer sožitja srednjeveške tradicije in novih pobud je cerkev v Bitnjah v Bohinju, kjer baročni obok s sosvodnicami nosijo pilastrini ob stenah, celoto pa dopolnjuje veliki oltar zlatega tipa kot obvezni sestavne del cerkvene opreme v 17. stoletju.

SAKRALNA ARHITEKTURA NA JEZERSKEM

Stara cerkev sv. Ožbolta

Sedanja podružnica župnijske cerkve je v srednjem veku sodila v faro Železna Kapla. V srednjem veku se po podatkih J. Höflerja ne omenja. V Karničarjevi Jezerski kroniki pa je zapisano, da je bila prva cerkev na tej lokaciji lesena. Od 1198, do 1216 so jo po podatkih Albina Pogačnika – Karničarjevega pozidali in pri tem so sodelovali vsi Jezerjani. Gmotno naj bi zidavo verjetno podprl dobrlovaški samostan. Cerkev je ohranila srednjeveško podobo. Sestavljajo jo pravokotna ladja in kratki, tristrano sklenjeni križno rebrasto obokani prezbiterij iz zgodnjega 14. stoletja, ki so mu pri namestitvi baročnega oltarja odbili rebra (vzidana v okenskih ostenjih). Še ohranjena je neobrezana polkrožna slavoločna odprtina. Cerkev je doživela vsaj dve prenovi. Prva je bila nedvomno že v 16. stoletju, ko so v severni steni postavili kamniti renesančni portal polkrožne oblike z na ajdovo zrno porezanimi vogali, naslednja prenova pa je bila nadzidava ladje in gradnja baročnega zvonika v 18. stol. z zvonasto-čebulasto streho.

Cerkev je pomembna predvsem zaradi dragocenih stenskih poslikav, ki so nastale v treh/štirih fazah. Najstarejši so posvetilni križi na najstarejšem sloju ometov. Sledijo freske iz prve polovice 14. stol. (2/4), ki so ohranjene na južni fasadi ladje (Krištof in Križanje) ter v notranjosti, kjer so ohranjene fragmentarno v rdeče rjavi risbi, na podlagi katere jih lahko uvrstimo v t. im. visokogotski linearni – ploskoviti slog. Na severni steni je fragment Pohoda in poklona, na južni pa je srednji del Poslednje sodbe. Na južnem delu slavoločne stene se je ohranil prizor Marije zavetnice s plaščem. Tudi na severni steni v prezbiteriju sta se ohranili dve polji, ločeni z navpičnimi črnimi črtami. Na levi je upodobljen sv. škof, na desni pa sv. Mihael v boju z zmajem.



Slika 17: Renesančni portal in freska sv. Krištofa in prizor Križanja(1. Pol. 14 stol)

Ob popravilu ometov na fasadi prezbiterja je bila odkrita freska s prizorom **Križanja**, ki jo lahko glede na kolorit in tekoče očitovanje figur pripišemo istemu avtorju, kot je poslikal notranjost. Freska je pokrivala prvotno večji del južne stene prezbiterja. Deloma jo je uničilo sekundarno okno, deloma so

jo okrnili ob odstranjevanju poškodovanih delov ometa. Ohranjen je le njen zgornji del s prizorom Križanja.²

Zadnja plast fresk pa obsega poslikavo oboka in sten prezbiterja ter slavoločne stene z obeh strani. Podoba Kristusa na oboku nadomeščajo simboli evangelistov okoli centralnega sklepnika, na katerem je bil verjetno upodobljen ter simboli trpljenja, njegov monogram naj vzhodnim oknom in Veronikin prt. Simbolnega značaja sta tudi darovanje Kajna in Abela in Marijino Oznanjenje na slavoločni steni. Opozoriti tudi na iluzionistično upodobitev z obešeno brisačo in škropilnico. Upodobljeni so še prizori iz Pasjona. Sv. Peter in Pavel, Anton puščavnik, sv. Jurij in sv. Martin ter sv. Boštjan.

Oprema baročna; komu je bil posvečen stranski oltar ni podatkov.



Slika 18: Nagrobnik, del freske in posvetilni križ

Cerkev sv. Andreja v Ravnem

Cerkev sv. Andreja stoji na Ravnah, ob cesti, ki pelje proti meji na Zgornjem Jezerskem. V srednjem veku je sodila v okvir fare sv. Mihaela v Železni Kapli na Koroškem, sedaj pa je podružnica Jezerske fare.

Jedro cerkvene arhitekture predstavlja zgodnjegotska ladja s prezbiterijem iz 14. stoletja. Arheološke raziskave v prezbiteriju namreč niso ugotovile starejše morebitne romanske apside, vendar sta pod fresko na južni ladijski steni ohranjeni še dve plasti starejših ometov, kar dokazuje, da je bila cerkev zgrajena precej pred sedanjimi poslikavami v prezbiteriju. Takratna ladja je imela raven lesen strop, razsvetljevalo pa jo je dvoje zgodnjegotskih okenc v južni ladijski steni. V 17. stoletju so ladjo prvič podaljšali, nadzidali ter obokali z mrežasto-grebenastim obokom. Zadnjo prezidavo je cerkev doživela v 19. stoletju, ko so jo podaljšali še za dolžino prvotno odprte lope. Ta skrajno zahodni del je obokan z banjastim obokom. Zgodnjegotski prezbiterij s triosminskim sklepom je obokan s križnorebrastim obokom, rebra pa povezuje diskast sklepnik na temenu oboka. Izvirna je še slavoločna stena, medtem ko je gotski šilasto sklenjeni portal, ki v severni steni ladje vodi v zvonik, domnevno prestavljen iz prvotne zahodne ladijske stene. Prestavili so ga, ko so zgradili baročni zvonik z zvonasto-laternasto streho ob severni strani. Ob severni steni prezbiterja je prislonjena baročna zakristija. Okoli cerkve je pokopališče.

Na severni zunanji steni prezbiterja je naslikan sv. Krištof z asistenčnimi figurami, med katerimi je viden sv. Andrej. Fresko pokriva mlajša, baročna zakristija. Cerkevna oprema je renesančna, baročna in iz 19. stoletja. Izjemno slikovita sta stranska oltarja sv. Katarine in Marijin oltar, ki sta še iz 17. stoletja. Od baročne opreme

² Leben, Nika. »Figuralne stenske poslikave na Gorenjskem«, Odkritja v zadnjih letih, Zbornik za umetnostno zgodovino, letnik 14, Ljubljana 1998, str. 160 – 189

Leben, Nika. »Podružnična cerkev sv. Ožbolta na Zgornjem Jezerskem, najstarejša ohranjena upodobitev sv. Krištofa na Gorenjskem«, Varstvo spomenikov, letnik 38/98, Ljubljana 1999, str. 8 – 9

se je ohranila prižnica, medtem ko je glavni oltar sv. Andreja iz prve polovice 19. stoletja. Križev pot je iz nasledstva Layerjeve delavnice v Kranju.

V čas nastanka cerkve sodi poslikava izvernih ometov v notranjosti s posvetilnimi križi. Freske v prezbiteriju, ki so se ohranile tudi na slavoločni steni in na južni ladijski steni, lahko datiramo v sredo ali začetek druge polovice 15. stoletja, ko so nekoliko preoblikovali tudi okna v prezbiteriju (zvišali njihovo lego). Med prizori izstopajo Rojstvo, Mučeništvo sv. Andreja, Bog oče, simboli evangelistov in angeli z glasbili. Slikovita je tudi upodobitev sv. Katarine na južni ladijski steni. Slikar, ki je verjetno s pomočnikom poslikal notranjost prezbiterija sodi v slikarski krog, iz tretje časovne plasti ali tretje generacija slikarjev, ki izhajajo iz Gorice (1390).



Slika 19: Skrita freska sv. Krištofa in novo odkrite gotske freske

Župnijska cerkev sv. Ožbalta

Župno cerkev sv. Ožbolta so začeli graditi jeseni leta 1849. Načrte zanjo je po Karničarju naredil inženir Gruber. Dela je prevzel italijanski stavbenik Zrmeola (Zomboli). Do jeseni je bilo zidovje končano, le obok in ostrešje sta še manjkala. Pomladi se je zaradi deževja zidovje porušilo, nepoškodovan je ostal le zvonik in zidovje s korom, ker je bilo močno vezano z železjem (70 starih centov). Po nesreči so gradnjo opustili vse do leta 1854. Ponovno so se je lotili, ko jih je h gradnji vzpodbudil škof Anton Martin Slomšek, ki jim je podaril oltarno sliko sv. Ožbolta in cerkev tudi blagoslovil na *Šmihelovo* nedeljo leta 1855. Tokrat je gradil stavbenik Matej Medved (1798-1865 iz Cerkelj na Gor.

Cerkev je značilen primer baročno-klasicistične arhitekture s pravokotno ladjo, ki jo zakrivajo polkrožno sklenjeni prezbiterij in stranski kapeli z visokimi polkrožno sklenjenimi okni, ki so značilni za 19. stoletje. (?) Zvonik, v osi osrednje fasade ima tipično baročno zvonasto-laternato streho z malo čebulo; fasadna dekoracija z dvojnimi pilastri pa kaže klasicistični značaj. Notranjost je banjasto obokana s poslikavami koroškega slikarja Petra Markoviča iz leta 1925. Opremo (stranske oltarje, božji grob, križev pot, orgle in krstni kamen je preskrbel s pomočjo faranov župnik Štefan Urankar.

NOŠE IN OBLAČILNA DEDIŠČINA (Bojan Knific)

O INTERPRETACIJAH NEKDANJEGA OBLAČENJA

Ko je obravnavno preteklo oblačenje kmečkega prebivalstva – naj si bo na ravni raziskovanja ali že na ravni interpretiranja tega raziskovanja –, je pogosto še vedno govora o »nošah«. Zaradi mnogih trdo ukoreninjenih stereotipov, ki so se »nošam« v zadnjih dveh stoletjih pripisali in zaradi nejasnosti, kaj bi »noša« sploh bila (in kaj ne bi bila!?), se raba tega izraza ne zdi ne koristna in ne smiselna. Precej bolj koristno se zdi pisati o



Slika 20: Med obleko in preobleko - oblečena in kostumirana Ratečanka

Vir: Bojan Knific

oblačenju in obleki, tudi o človekovi opravi, o njegovi oblačilni podobi ali videzu, v primerih, ko gre za posebne namene prilagojeno preoblačenje, pa o kostumiranju. Priča smo mu v gledališču, filmu, folklorni dejavnosti in drugih scenskih umetnostih. Tedaj, ko se to kostumiranje zunaj scenskih umetnosti nanaša na interpretiranje nekdanjega oblačenja, tudi na interpretiranje »narodnih noš« in njim sorodnih preoblek, je mogoče govoriti o pripadnostnem kostumiranju in pripadnostnih kostumih, kajti eno ključnih sporočil »narodnih noš« in njim sorodnih preoblek je, izkazovanje pripadnosti kraju ali območju. »Belokranjska noša« ali belokranjski pripadnostni kostum poustvarja nekdanje oblačenje Belokranjca – to je ključno in vsem najbolj opazno sporočilo. Ni pomemben čas, ne družbeni sloj, ne priložnost oblačenja, pomembno je, da človek s to preobleko pokaže, da je Belokranjec – pokaže pripadnost Belokranjcem (namišljeno ali dejansko) in s tem izpostavi eno od svojih identitet.

MED ENIMI IN DRUGIMI, A NE MED GORENJCI, DOLENJCI, PRIMORCI ...

Znano je, da je kulturna podoba slovenskega etničnega ozemlja kljub njegovi majhnosti izjemno pestra in različna, glede oblačenja pa je mogoče vse do srede 19. stoletja ločiti tri osnovne oblačilne tipe. Glede na število ljudi in površino območja slovenskega etničnega ozemlja je najmanjši del zavzemalo sredozemsko oblačilno območje, ki je obsegalo Istro in del tržaške okolice, nekoliko večji panonsko, ki je prek Prekmurja in vzhodne Štajerske segalo v Belo krajino in njeno okolico, ter največji del alpsko oblačilno območje, ki je pokrivalo vse ostalo ozemlje.

Ob teh treh tipih pa sta obstajala **prehodna območja** – torej območja, kjer sta se en in drug tip oblačenja križala. Tako so se ponekod oblačilne prvine oblačenja alpskega oblačilnega območja, ki so ga pri moškem zaznamovale do podkolen segajoče hlače in pri ženskah krilo z životcem, mešale z oblačilnimi prvini sredozemskega območja, ki ga je pri ženskah določalo oblačenje ohlapnih tunik. Na drugi strani so se prvine oblačenja ljudi alpskega oblačilnega območja mešale z oblačilnimi prvini panonskega oblačilnega območja, ki so jih pri moškem najbolj določale dolge suknene ali platnene hlače in pri ženskah platneno krilo, ki je bilo praviloma krojeno na pas.

Posebnosti oblačenja na posameznih območjih je izpostavljal že Valvasor in za njim mnogi drugi, ki so opisovali oblačenje kmečkega prebivalstva na Slovenskem. A te posebnosti niso vezane na pokrajine, ki jih v splošni pogovorni a nikoli dogovorjeni praksi razumemo danes. Glede načinov oblačenja v prvi polovici 19. stoletja torej ne moremo govoriti o tem, da bi bili nekaj posebnega Gorenjci, Dolenjci, Notranjci, Štajerci itd., kajti



Slika 21: Dunajčanke

Vir: Bojan Knific

Pripadnostno kostumirane Slovenke z Dunaja. V njihovem (pre)oblačenju se meša staro oblačenje z novim.

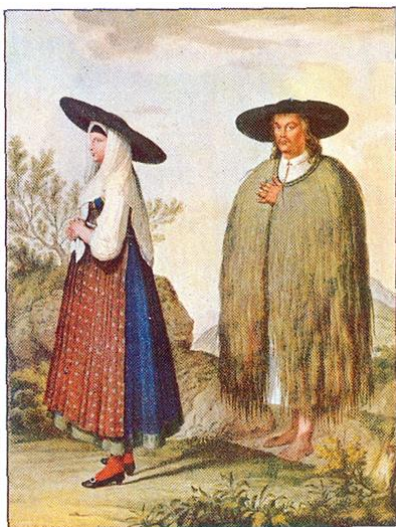
praksa deljenja Slovencev na osem pokrajin (Primorska, Notranjska, Dolenjska, Bela krajina, Gorenjska, Koroška, Štajerska, Prekmurje) se je uveljavila – nikoli povsem dokončno in enotno – šele v 20. stoletju.

KLOBUK KOT »PRAVA, PRAVCATA STREHA«

Klobuk je pokrivalo z različno oblikovanim tršim oglavjem in krajci. Nosili so ga pripadniki vseh družbenih plasti, v različnih obdobjih, tako moški kot ženske, razvil pa se je mnoge zelo različne oblike. Ob koncu 18. in v prvi polovici 19. stoletja je bil v širši kmečki rabi v navadi širokokrajni klobuk – klobuk s polkrožno štulo in krajci, širokimi deset, dvajset in več centimetrov.

Pričevanja o širokokrajnem klobuku je v prvi polovici 19. stoletja mogoče najti skoraj povsod na Slovenskem. Manj znanega je prispevala Mihela Justin, ki je v začetku 20. stoletja opisala, kako so se v pretekli dobi oblačili ljudje v Dolini nad Trzičem: »Na glavi so nosili velikanski širokokrajnik. Bil je to klobuk zelo častitljive sorte in še

danes pride včasih na dan, seveda tam, kjer ga je najmanj treba. Klobuk je bil prava pravcata streha, pod katero je bil človek varen pred dežjem kakor pred vročimi sončnimi žarki. Bil je tudi za to ustvarjen. Trd je bil kakor rog, napravljen pa iz volne in smole.«



Slika 22: Klobuk – upodobitev iz začetka 19. stoletja (Štajerska)

Vir: Bojan Knific

Tako kot predmeti druge oblačilne porabe so tudi klobuki spreminjali svojo obliko, tudi svojo funkcijo. V prvi polovici 19. stoletja je klobuk v kmečkem okolju skoraj dosledno nadomeščal dežnik in so si ga predvsem za namen zaščite telesa na glavo nadele tudi ženske. Ob širokokrajnih klobukih s polkrožnim oglavjem so se tedaj razvijali tudi cilindrom podobni klobuki, pa pozneje klobuki z ožjimi krajci in različno oblikovanim oglavjem, med tržani in meščani pa so bili priljubljeni pravi cilindri in polcilindri – melone. V prvi polovici 20. stoletja je bil klobuk pokrivalo, ki so ga nosile tržanke in meščanke, kmetice pa praviloma ne in so se, kar se oblačenja tiče, od njih prav po tem bistveno ločile.

PRAŽNJE ALI DELOVNO – VEDNO RES NE MORE BITI JASNO

V navadi in splošni praksi je ostalo, da se ljudje za delo oblečemo drugače kot za praznik. Drugače se oblečemo za različne delovne priložnosti – npr. za pranje avtomobila, vrtnarjenje, žaganje drv, pisanje na računalnik ... – in za različne praznjke priložnosti – za birmo, poroko, ob praznovanju 1. maja, ob obisku pokopališča za 1. november ... Marsikateri kos obleke, ki je sprva služil praznjim namenom, pozneje vključimo v oblačenje za delovne priložnosti.

Nekaj podobnega bi lahko predstavljala Goldensteinova upodobitev dveh Gorenjcev iz Smlednika na znamki Pošte Slovenije. Starinsko vsakdanje opravljenu moškemu dela družbo ženska, ki v roki drži trlico – preprosto leseno pripravo za trenje lanu – in daje vtis, kot da se pripravlja na delo. Da naj bi šlo za delovno opravo kaže **spodrecano** krilo – krilo, ki so ga ženske še stoletje pozneje na bokih upognile in naredile gubo, jo pritrdile s pasom ali trakom in tako krilo skupaj s spodnjim krilom in predpasnikom ustrezno skrajšale, da jih pri hoji ali delu ni več oviralo. To je bil nadvse pripraven način krajšanja dolgih kril, kakršna so bila vse do časa med obema svetovnjima vojnama v širši kmečki uporabi in bi ženske močno ovirale pri delu, če si ga ne bi spodrecale.



Slika 23: Smlednik, 1838

Vir: Bojan Knific

Druga oprava upodobljene Smledničanke ne kaže izrazitih znakov oblačenja za delo. Prav prestižen je njen zlat brokatni životek, okrasno pošit z žametnimi trakovi, prestižna je zelena svilena obroba na spodnjem robu krila, prestižen je predpasnik iz modrotiskanega glajenega platna, obrobljen s črnim žametom in srebrno vrvico. Prazničnost te glede nekaterih pritiklin delovne podobe dopolnjujejo rokavci, okrašeni s pirkelci – posebnimi modrimi trakovi – in pa naglavna peča, ki ima zadnji vogal okrašen z belo vezeno.

Je torej podoba praznja ali delovna? Najverjetneje ne gre za upodobitev nekega povsem realnega stanja iz druge četrtine 19. stoletja, kamor upodobitev sodi. Goldenstein je prikazal oblačila, kakršna so v Smledniku nosili, jim dodal trlico kot simbol tam razvitega platnarstva, in s prikazom spodrecanja opozoril na zanimiv način prilagajanja oblačenja delavnim opravilom.

KO (PRE)OBLEKO ZAZNAMUJE POLITIKA

Ljudje se oblačimo skladno z družbenimi, gospodarskimi, političnimi in kulturnimi razmerami. Skladno s tem si izbiramo svoja vsakodnevna in praznja oblačila, ki s svojo neverbalno govorico pričajo o nosilčevih vrednotah, nazorih, položaju v družbi ipd.

Obleka je lahko izraz politične usmeritve nosilca, kar se je pokazalo npr. ob francoski revoluciji 1789, ko so francoski meščani v znak revolucionarnosti prevzeli nošenje dolgih hlač ter s tem pokazali odpor proti plemičem, ki so nosili do podkolen segajoče hlače. Jasne izraze politične volje so slovenski izobraženci pokazali v revolucionarnem letu 1848, ko so njeni privrženci nosili bele in belo-modro-rdeče kokarde – znake, ki so si jih pripenjali na obleko – ter druga posebna oblačila ali oblačilne dodatke, s katerimi so kazali svojo politično pripadnost.

Političnim znakom oblačenja se je sredi 19. stoletja pridružilo politično kostumiranje. Oblačenje »*narodnih noš*«, s katerimi so nosilci interpretirali dotedanje oblačenje slovenskega kmečkega prebivalstva, namreč ni nič drugega kot javno **izkazovanje pripadnosti Slovenskemu narodu**. S tem so v sredini 19. stoletja začeli meščani, v sedemdesetih letih 19. stoletja pa so se jim pridružili kmetje, ki so se tedaj ob posebnih priložnostih ponovno začeli oblačiti v stara oblačila. Ob tem so kdaj pa kdaj tudi v siceršnje praznje oblačenje vključevali attribute, ki so pridobili pomen izražanja Slovenstva (peča, sklepanec, trobojnica ...). Obleka sama po sebi ni politična – ne nova in ne stara – političnost ji je pripisana. Slovenskost je pripisana obleki para na znamki, ki ju je naslikal Goldenstein okoli leta 1838 in jo umestil v okolico Polhovega Gradca na Notranjskem, pa čeprav oblačilne prvine, ki jih je mogoče videti na upodobitvi, v osnovi razkrivajo Neslovenski izvor.

»PRIŠLA JE POD AVBO«

Avba je splošno ime za žensko glavi priležno oblikovano pokrivalo. V različicah je bila razširjena pri plemičih, meščanih in kmetih – ne le na Slovenskem temveč domala povsod po Evropi. Plemkinje so jih nosile vsaj že v renesansi, meščanke v poznanjem srednjem veku, kmetice pa vsaj že v 18. stoletju. Slovenci smo avbo z vrhom prevzeli prek meščanskih vplivov iz nemško govorečih dežel in jo pozneje uporabljali kot pokrivalo, ki simbolizira Slovenstvo.

Zgovoren rek, »**prišla je pod avbo**«, je še danes mnogim znan, a pogosto napačno razumljen. Lahko bi sklepali, da pred poroko dekle na glavi ni nosila ničesar ali pa, da je nosila nekaj drugega kot avbo, po poroki pa je začela nositi avbo. To je sicer del resnice, ampak avba ni le ime za pokrivalo, ki se je v predstavah ljudi zasidralo kot najbolj slovensko – pokrivalo z zlato vezanim čelnikom in visokim vrhom –, ampak je to ime povezano s številnimi zelo različnimi pokrivali, ki so se na Slovenskem in drugje v Evropi v splošni praksi oblačenja nosila nekako do srede 19. stoletja. Na Slovenskem ob avbah z vrhom poznamo zavijače, javbe, jalbe, koroške avbe, pintle, poceje, nece, jugle, puntke



Priti pod avbo torej ni pomenilo, da je ženska začela nositi avbo z vrhom, kakršno kot enega od simbolov Slovenstva sprejemamo danes, ampak da je začela redno nositi pokrivalo. Do poroke dekleta navadno niso nosila pokrival – vsaj nujno jim ni bilo. Glavo so si pokrila zato, da bi jim bilo topleje, zato, da si ob prašnem delu niso umazala las ipd., po poroki pa se pokrivalom zaradi tedanjih družbenih norm niso več mogla odpovedati. Nosila so celo po več pokrival hkrati (na primer naglavni trak, čez njo avbo, čez avbo pečo in čez pečo klobuk). Priti pod avbo je torej pomenilo poročiti se – priti iz samskega v zakonski v stan – v stan, v katerem se je vsaj še v prvi polovici 19. stoletja končalo življenje brez pokrivala.

Slika 24: Trnovo, 1838

Vir: Bojan Knific

PLANINSTVO (Gregor Muri, Drejc Karničar)

PLANINSTVO

- Planinstvo spada med najbolj množične dejavnosti v Sloveniji
- Planinska zveza Slovenije ima preko 57.000 članov
- Planinsko društvo (PD) Jezersko je član Planinske zveze Slovenije
- PD Jezersko je bilo ustanovljeno 1948
- Društvo ima okrog 120 članov
- V okviru društva delujejo številni odseki (alpinistični, tekmovalno turno smučarski, mladinski, markacijski)
- Društvo oskrbuje planinsko kočo I. kategorije Češko kočo
- Društvo skrbi za 54 km planinskih poti, med katere spadajo tudi zelo zahtevne poti v osrednjih Grintovcih

PLANINSKE POTI

To področje ureja Zakon o planinskih poteh (Ur.l. RS, 61/2007). Nekaj poudarkov:

- Uporabniki imajo pravico, da planinske poti uporabljajo za hojo, tek ali plezanje, skrbniki pa imajo pravico in dolžnost, da planinske poti vzdržujejo in označujejo z risanjem markacij, postavljanjem usmerjevalnih tabel, skrinjic in varovalne opreme.
- Lastnik zemljišča, preko katerega poteka planinska pot, mora uporabnikom dopustiti, da jo uporabljajo za hojo, tek ali plezanje, skrbniku pa, da jo vzdržuje in označuje.
- Uporabnik je dolžan planinsko pot uporabljati tako, da se zaradi njegove hoje, teka ali plezanja po njej ter na in ob zemljišču, preko katerega poteka in na drugih nepremičninah ter favni in flori ob njej, ne dela škoda ali ogroža druge uporabnike.

Planinske poti se delijo v tri kategorije, in sicer glede na zahtevnost:

- Lahka pot
- Zahtevna pot
- Zelo zahtevna pot



Slika 25: Pot na Goli vrh – lahka, do Češke kočice – zahtevna, skozi Turski žleb – zelo zahtevna

Foto: Drejc Karničar

Lahka pot: pri hoji po lahki poti si ni treba pomagati z rokami.

Zahtevna pot: vodi preko težjih mest, pri katerih si zaradi varnosti pomagamo z rokami. Morebitne varovalne naprave niso nujno potrebne za premagovanje težjih mest.

Zelo zahtevna pot: uporaba rok je pri hoji po takšni poti nujno potrebna. Varovalne naprave nam omogočajo prehod težjih mest (drugače bi bilo potrebno varovanje s plezalno vrvjo). Za hojo po takšni poti sta priporočljiva samovarovalni komplet in čelada, nujna pa je ustrezna izurjenost.

GORSTVA

- Vrhovi v okolici Jezerskega spadajo v dve gorstvi, in sicer v Kamniško – Savinjske Alpe in Karavanke
- Osrednji Grintovci, skupina Stožič in nekateri osamelci spadajo v Kamniško – Savinjske Alpe
- Večina osamelcev spada v Karavanke



Slika 26: Panoramska karta Jezerskega

Foto: arhiv Občine Jezersko

DOSTOPI

- Pod ostenja osrednjih Grintovcev segata dve dolini: Makekova in Ravenska Kočna
- Kočna je ime za dolino ledeniškega nastanka
- Dolini imata značilno U obliko, ki je posledica delovanja ledenika



Slika 27: Dve dolini
Foto: Drejc Karničar

Makekova Kočna

- Dolina pod ostenjem Jezerske in Kokrske Kočne
- V tej dolini so urejene planinske poti redke, osrednji Grintovci pa od tod niso dostopni; nanje iz te doline pripeljejo samo brezpotja in plezalne smeri
- Slap Čedca: do 2008 najvišji slovenski slap (po podoru je planinska pot zaprta!)

Ravenska Kočna

- Glavno izhodišče za planince za dostop do osrednjih Grintovcev
- Iz Ravenske Kočne vodijo urejene planinske poti na številne vrhove

PLANINSKE KOČE

- Pod ostenji osrednjih Grintovcev se nahajata dve planinski koči: Češka koča in Kranjska koča na Vadinah
- Koči se nahajata v zahtevnem svetu, zato sta odprti samo v času, ko sta varno dostopni
- Koči sta izhodišče za dostop do osrednjih Grintovcev

Češka koča (1543 m)

- Oskrbuje jo PD Jezersko
- Stalno odprta je od sredine junija do sredine septembra, v maju in oktobru pa med vikendi in prazniki
- Lahke poti iz Makekove Kočne ali Ravenske Kočne (več izhodišč)

Kranjska koča na Vadinah (1700 m)

- Oskrbuje jo PD Kranj
- Stalno odprta je od sredine junija do sredine septembra
- Zahtevna pot iz Ravenske Kočne po lovski poti
- Zelo zahtevna pot iz Ravenske Kočne po slovenski poti ali skozi Žrelo (zadnja pot je objektivno nevarna!)

OSREDNJI GRINTOVCI

Grintovec (2558 m)

- Najvišji vrh Kamniško – Savinjskih Alp

- Zelo zahtevna Frischaufova pot iz Češke kočice preko Mlinarskega sedla in Malega Grintovca
- Zelo zahtevna Kremžarjeva pot iz Češke kočice, nato preko Dolške škrbine in po Špremovi poti na vrh

Kočna (2540 in 2520 m)

- Najmogočnejša gora nad Jezerskim
- Dva vrhova: Jezerska in Kokrska Kočna, prva je višja
- Vrh je malo prostoren in razbit od strel
- Zelo zahtevna Kremžarjeva pot iz Češke kočice do Jezerske Kočne
- Vrhova sta medsebojno povezana z zelo zahtevno grebensko potjo

Skuta (2532 m)

- Pod Skuto se nahaja najvzhodnejši ledenik Alp (velikost okrog 1 ha)
- Zelo zahtevna Frischaufova pot iz Češke kočice do Mlinarskega sedla, nato preko (zelo zahtevno) ali pod (zahtevno) grebenom Dolgega hrbta

Dolgi hrbet (2473 m)

- Dolgi hrbet ima najmogočnejšo steno nad Jezerskim (višina preko 1000 m), ki je zanimiva iz plezalnega vidika
- Zelo zahtevna Frischaufova pot iz Češke kočice do Mlinarskega sedla, nato po grebenu (zelo zahtevno) do vrha

Rinke (2453, 2433 in 2374 m)

- Nekdanja tromeja med tremi pokrajinami: Koroško, Kranjsko in Štajersko
- Najvišja je Kranjska Rinca, nato sledi Koroška, Štajerska Rinca je najnižja
- Zelo zahtevna pot iz Vadin na Koroško Rinco, nato dalje na Štajersko Rinco (lahko) ali Kranjsko Rinco (zahtevno)

Babi (2127 in 2018 m)

- Vrhova sta usmerjena v smeri S – J, zato ponujata lep razgled na osrednje Grintovce
- Zelo zahtevna pot iz Vadin pod ostenjem Ledinskega vrha (objektivno nevarna pot!)
- Zahtevna pot iz Vadin do Jezerskega sedla, spust v Avstrijo, vzpon na vrh preko Slovenije
- Zahtevna pot iz Ravenske Kočne preko Jenkove planine in po grebenu Mala – Velika Baba

Vadinski vrh (2108 m)

- Lahka pot iz Vadin do Jezerskega sedla, nato na vrh

Vratca (1802 m)

- Lep razglednik nad Češko kočico
- Lahka pot iz Češke kočice do vstopa v žleb, od žleba naprej zahtevno

SKUPINA STORŽIČ

Storžič (2132 m)

- Nahaja se na skrajnem zahodnem delu Kamniško – Savinjskih Alp, zato ponuja lep razgled po Gorenjski
- Zahtevna pot iz doline Podstoržič preko Bašeljskega sedla in po vzhodnem grebenu
- Zelo zahtevna pot iz doline Podstoržič preko Javorniškega sedla in po grebenu Škarjev rob

V skupini Storžič se nahaja še nekaj nižjih vrhov (Bašeljski vrh – 1744 m, Mali Grintovec – 1813 m in Srednji vrh – 1853 m), ki so vsi lahko dostopni iz doline Podstoržič

OSAMELCI

Goli vrh (1787 m)

- Lep razglednik na osrednje Grintovce
- Pristop na vrh možen v vseh letnih časih
- Lahka pot iz Ravenske Kočne

Pristovški Storžič (1759 m)

- Zaradi odmaknjene lege lep razglednik na celotno verigo Kamniško – Savinjskih Alp
- Vrh je v celoti na avstrijski strani
- Zahtevna Krainerjeva pot iz Jezerskega vrha
- Lahka pot iz Jezerskega vrha preko Pasterkovega sedla

Veliki vrh (1742 m)

- Prvi vrh v grebenu Kočne, nudi poseben razgled na Makekovo Kočno
- Edini vrh v Makekovi Kočni, na katerega vodi urejena planinska pot
- Lahka pot iz središča Jezerskega

Stegovnik (1692 m)

- Zaradi odmaknjene lege lep razglednik na osrednje Grintovce
- Zanimivost gore je naravno okno
- Zahtevna pot od Kanonirja preko Mošnikovega sedla in po grebenu
- Dostop je možen tudi iz jezerske ali tržiške smeri "skozi okno" (zahtevno)

Virnikov Grintovec (1654 m)

- Zaradi odmaknjene lege lep razglednik na osrednje Grintovce
- Lahka pot iz središča Jezerskega

Pečovnik (1640 m)

- Gozdnat vrh, nudi le omejen razgled na osrednje Grintovce
- Lahka pot iz Komatevra

Kozji vrh (1628 m)

- Zaradi proti jugu pomaknjene lege poseben razgled na osrednje Grintovce
- Lahka pot od Kanonirja

VARNOST V GORAH, UKREPANJE OB NESREČAH (Drejc Karničar)

NESREČE V GORAH

- Lepota in privlačnost gora
- Nevarnosti in nesreče v gorah so dejstvo
- 300 posredovanj letno v Sloveniji
- Jezersko – v povprečju deset posredovanj letno
- S poznavanjem nevarnosti se jim najlaže izognemo
- Vzgoja v planinskih društvih (planinska šola, alpinistična šola)
- Vodenje (turistični vodniki, planinski vodniki, gorski vodniki)

PRIPRAVA NA TURO / VODENJE

Dobra priprava je polovica ture.

- Izbira cilja – poti
- Časovni načrt
- Tehnična zahtevnost – opremljenost vodnika in vodenih
- Število udeležencev
- Kdo, koga vodimo (starost, izkušnje,...)
- Logistika (prevozi, rezervacije)
- Oprema (minimalne zahteve za udeležbo na turi od katerih ne odstopamo)
- Vreme. Največja nevarnost v gorah poleti je nenadna sprememba vremena oz nastanek nevihte (udar strele, hitra in močna ohladitev, močne padavine)

NAJPOGOSTEJŠI VZROKI NESREČ

- Padec, zdrs
 - Nepoznavanje terena
 - Telesna nepripravljenost
 - Neprimerna osebna oprema
 - Neprimerna tehnična oprema
 - Bolezen
 - Padajoče kamenje
-
- KJE: Največ nesreč v gorah se dogodi na planinskih poteh.
 - KDAJ: Največkrat se zgodi nesreča ob sestopu, oz ob zaključku ture, ko je utrujenost največja in koncentracija prične popuščati.

UKREPANJE OB NESREČI

Če se v gorah zgodi nesreča, je treba hitro in pravilno ukrepati ter tako ponesrečencu zagotoviti kar najboljšo pomoč. Do prihoda reševalcev lahko preteče kar nekaj časa zaradi težko dostopnega terena ali slabega vremena, čas pa je v večini primerov zelo pomemben dejavnik. Največ lahko storimo takoj po nesreči, zato



pomagajmo po svojih najboljših močeh. Če grozijo hude krvavitve, plazovi ali dihalna stiska, je nujno ukrepati takoj, saj krivulja preživetja v takih primerih s časom hitro pada, zato storimo vse, kar znamo in zmoremo.

Osnovni koraki:

- Ohranimo prisebnost, pomirimo sebe in druge.
- Ocenimo položaj.
- Zaščitimo sebe in ponesrečenca pred neposrednimi nevarnostmi, kot so padajoče kamenje, plazovi, mraz.
- Nudimo prvo pomoč, kolikor znamo in zmoremo.
- **O nesreči obvestimo reševalce na številko 112.**

Vsebina sporočila 112

- KDO sporoča (telefon)
- KDO se je ponesrečil (število)
- KAJ se je zgodilo
- KJE se je zgodilo
- KDAJ se je zgodilo
- POŠKODBE (opis)
- RAZMERE na mestu nesreče (vreme, sneg, veter,...)

Brez telefona ali signala:

- Planinska koča
- Obveščevalna točka
- Dolina (telefon, uradna oseba)

ORGANIZIRANO REŠEVANJE

- 112 – aktiviranje pristojne enote (17 v SLO)
- Konferenčni klic med mestom nesreče, 112 in aktiviranimi reševalci
- Skrb za ponesrečenca na mestu nesreče in dosegljivost (baterija telefona)
- Zavedati se moramo, da bo potekala organizacija reševalne ali iskalne akcije izključno na podlagi podatkov in informacij, ki smo jih posredovali gorskim reševalcem. Zato je za potek intervencije in čim hitrejšo pomoč ponesrečenemu ključnega pomena hitro in korektno informiranje.



TURISTIČNA PONUDBA na JEZERSKEM (Marko Meško, Rok Teul)

OSNOVNO TURISTIČNO IZRAZOSLOVJE

Na nivoju države:

SPIRIT (prej STO): www.slovenia.info



Regionalni nivo:

RDO GORENJSKA:

- (sejmi, katalogi, www, agencije)
- Turizem Bled
- www.slovenske-alpe.si



KAMNIŠKO-SAVINJSKE ALPE: www.ksa.si (regijski park, taxi)

Lokalno:

- Odbor za turizem in malo gospodarstvo pri Občini Jezersko
- TD Jezersko
 - www.jezersko.info
 - www.jezersko.si
 - www.ravenska-kocna.si



Obveščanje članov: Pr' Jezer in <http://www.jezersko.info/turisticno-drustvo.html>

TIC

Financira Občina, izvaja TD.

Odprt je le v poletnih mesecih, od 1. junija do 30. septembra. Do 24. junija in v septembru je pisarna delovala le v dneh: petek, sobota in nedelja.

Odpiralni čas:

pon.,tor.: od 10.00 – 15.00,
sre.,čet.,pet. in ned.: 10.00 – 16.00, v sob.: 9.00 – 17.00.

Kontakti:

TEL: 04 25 45 140
GSM: 051 219 282
E-mail: tic@jezersko.si

PODROČJA DELOVANJA

- Aktivno sodelovanje pri dogodkih (Jezerska štorija, Ovčarski bal, Pravljični vikend, Zeliščarski vikend in Srečanje gorenjskih upokojencev)
- Vzpostavitev tesnejšega odnosa s turističnimi ponudniki (merjenje turističnega utripa v času sezone – obiski ponudnikov).
- Vzpostavitev tesnejšega sodelovanja z novinarji in turističnimi institucijami (reden telefonski in elektronski stik, priprave reportaž, izkoriščanje določenih ugodnosti) – baza kontaktov
- Prodaja spominkov, najem koles, tenis,...

PROMOCIJSKA ORODJA

- Skrbništvo in ureditev portala www.slovenija.info
- Vključitev promocijskega orodja za prireditve preko spletne strani www.turisticna-zveza.si
- Vzpostavitev spletne strani www.jezersko.info v SLO, ANG, NEM in ITA jeziku, ter njeno redno ažuriranje.
- Izoblikovanje in promocija nove Turistične karte Jezersko
- Ponatis kataloga Jezersko
- Aktivno sodelovanje pri izdelavi Motoristične karte slovenskih Alp.
- Tisk otroškega vodnika – Vrtec Palček
- Odprto: razglednice, table,...

VPRAŠANJA GOSTOV

- Na prvem mestu so informacije v zvezi z lahкими pohodniškimi potmi, sledijo naravne znamenitosti, kulturne znamenitosti in možnosti nočitev in hrane.
- povpraševanje po promocijskih materialih ni všteto v analizo.
- Tipična vprašanja obiskovalcev:
- Kje je najprimernejša lokacija za lahek (družinski) sprehod/pohod?
- Kaj si je pri vas vredno ogledati (večina si ogleda več stvari v enem dnevu)?

MNENJA

- V veliki meri so prevladovala pozitivna mnenja obiskovalcev.
- Odsotnost bankomata se je izkazala kot najpogostejša kritika, sledi slaba označenost (table, smerokazi) turističnih znamenitosti in pomanjkanje sprehajalnih poti.
- Kazina

STATISTIKA OBISKA TICA V LETU 2012

- 1.202 obiskovalcev
- Povprečna starost obiskovalca: 40,8 let
- Odstotek domačih obisk.: 48,7 %
- Odstotek tujih obisk.: 51,3 % (Med tujimi obisk. so prevladovali Nemci, Italijani, Nizozemci, Hrvati, Srbi in Avstrijci). Vidna je bila tudi porast gostov iz Francije in Belgije.
- Statistika nočitev bo znana v začetku leta 2013 – zbrani podatki Statističnega urada RS.

STATISTIČNI PODATKI

Jezerstvo v številkah (2011)	
Prebivalstvo	664 (50,6 % moški, 49,4 % ženske)
Ekonomsko aktivni prebivalci	270 (zaposleni) 4,7 % (nezaposleni)
Povprečna neto plača/prebivalca (EUR, 2009)	803,36
Zaposleni v turizmu	18
Zaposleni v zdravstvu	10
Študentje in dijaki turističnih ved	15
Študentje in dijaki zdravstvenih ved	7
Odseljevanje v generaciji 74 – 84, ocena	Več kot 50%
Število prijavljenih pravnih oseb, 2009	49
Letni promet pravnih oseb, 2009 (1000 EUR)	13.441 (1.200 turistični sektor)

Tabela 2: Jezerstvo v številkah

Vir: www.surs.si

Število ležišč	294
Stopnja zasedenosti	5,0 % (letna raven)
Število nočitev	6.234
Povprečna dolžina bivanja	2,7 dni
Št. turističnih objektov	16

Tabela 3: Nastanitve v številkah, vir SURS, 2011

Jezerstvo - turizem v številkah	
Ocena števila izletnikov	60.000 - 80.000
TIC obiski 2011	982
TIC obiski 2012	1.202
Obisk www.jezersko.si (2005)	2393 obiski strani
Obisk www.jezersko.si (2008)	10.006 obiski strani
Obisk jezersko.info in jezersko.si (2011)	22.362 obiski strani *index 2011/2005 = 943 ali 943 % ↑

Tabela 4: Jezerstvo - turizem v številkah

Vir: www.surs.si, lastna ocena

STATISTIKA INTERNETNIH STRANI

- www.slovenia.info: 6.150
 - www.jezersko.info: 8.361
 - TIC Facebook: 2.774
 - www.jezersko.si: 10.960 (vir: Občina Jezersko)
-
- Skupaj obiski spletnih strani: 28.244, skupaj ogledi: 103.546
 - Povprečno št. klikov/stran: 3,7
 - Povprečno trajanje obiska: 00:03:29
 - Odstotek domačih obiskovalcev: 58 %
 - Odstotek tujih obiskovalcev: 42 %

NARAVNE ZNAMENITOSTI

Enostavno / dobro dostopne

- Planšarsko jezero
- Izvir mineralne vode
- Ledenik pod Skuto
- Izvir potoka Jezernice
- Jesenove meje
- Avtohtona ovca J-S pasme
- Ankovi slapovi

Težje dostopne

- Kamnolom lehnjaka in lehnjakotvorni izvir (table, urejenost)
- Slap Čedca (padajoče kamenje)
- Izvir reke Kokre (orientacija)
- Makekova tisa (lokacija)



Slika 28: Jesenovi drevoredi in ovca J-S pasme

Foto: Drejc Karničar

KULTURNE ZNAMENITOSTI

Prost dostop:

- Češka koč
- Šenkova domačija
- Deželna kamna
- Partizanska bolnica
- Krtina

Rezervacija:

- Jenkova kasarna
- Jerebova etnološka zbirka
- Galerija Zadnikar
- Roblekova domačija
- Stara cerkev sv. Ožbalta – ključ

Problematično:

- Cerkev sv. Andreja
- Farna cerkev sv. Ožbalta
- Ankova domačija
- Stare kmečke kašče
- Hubertova kapela

TURISTIČNI PONUDNIKI – NASTANITVE IN GOSTIŠČA

Hotel (1)	Turistične kmetije (5)	Apartmaji (3)	Penzioni (2)
Planinka***	TK Ancel Bio TK Makek TK Olipje Šenkova domačija TK Kovk oz . Rezman	Hiša Kocka Apartma Everest pri GCDK Apartma Truden	Penzion Valerija Penzion Kanonir
Planinske koč	Kampi (2)	Sobe (1)	Gostišča (1)
Češka koč GCDK Kranjska koč na Vadinah	Kamp Explorer pri GCDK Kamp pri Šenkovi domačiji	Turistične sobe Hrastnik	Gostišče ob Planšarskem jezeru Okrepčevalnica pri Šenkovi domačiji

Tabela 5: Nastanitve in gostišča

Vir: www.jezersko.info

AKTIVNOSTI

Letne	Zimske
Kolesarjenje in E kolesarjenje	Tek na smučeh
Sprehodi – tematska pot	Turno smučanje
Pohodništvo	Drsanje
Doživljajski park	Sankanje
Paintball poligon	Zimsko pohodništvo
Animacije	Jahanje
Tenis	Alpinizem
Jahanje	
Urejeno športno igrišče	
Ribolov	
Alpinizem	
Pikniki	

Tabela 6: Aktivnosti na Jezerskem

Vir: www.jezersko.info

VIRI

ARSO: Potres 25.1.1348. Elektronski vir (<http://www.arso.gov.si/potresi/potresna%20aktivnost/potres1348.html>) 6.3.2013

Dendrologija za gozdarje, Brus, 2005.

Gorska reševalna zveza Slovenija. Dostopno na naslovu: www.grzs.si. Povzeto: 26.2.2013

Gozdnogospodarski načrt Gozdnogospodarske enote Jezersko 2012–2021. 2012. Zavod za gozdove Slovenije, območna enota Kranj. s. 223.

Herlec, Uroš, Geotrip '02 v Sloveniji, Ljubljana : Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje, 2005

Internetne strani Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Dostopno na naslovu: <http://www.zvkds.si/si/>. Povzeto: 13.2.2013.

Leben, Nika. »Figuralne stenske poslikave na Gorenjskem«, Odkritja v zadnjih letih, Zbornik za umetnostno zgodovino, letnik 14, Ljubljana 1998, str. 160 – 189

Leben, Nika. »Podružnična cerkev sv. Ožbolta na Zgornjem Jezerskem, najstarejša ohranjena upodobitev sv. Krištofa na Gorenjskem«, Varstvo spomenikov, letnik 38/98, Ljubljana 1999, str. 8 – 9

Lovska zveza Slovenije. Dostopno na naslovu: www.lzs.si. Povzeto: 14.3.2013.

Karničar, Andrej: Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu. Gorenjski muzej, Kranj, 1998.

Petru, Peter: Arheološka obdobja. Starejša kamena doba. Elektronski vir (http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/kamenadoba_st.htm), 6.3.2013

Planinska šola. Planinska zveza Slovenija. 2011.

Poročilo o gozdovih za leto 2011, Zavod za gozdove Slovenije (Slovenia Forest Service) (<http://www.zgs.gov.si/slo/zavod/informacije-javnega-znacaja/letna-porocila/index.html>) (Dostopno: 24. Feb. 2012)

Prah J., 2012. Lastniki gozdov in turizem v gozdnem prostoru. Jezersko 15. 3. 2012 (neobjavljena predstavitev)

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah odredbe o določitvi normativov za dela v gozdovih. 2008. Izdan na osnovi Odredbe o določitvi normativov za dela v gozdovih (Uradni list RS, št. 11/1999).

Pravilnik o gradnji, vzdrževanju in načinu rabe gozdnih prometnic. 1999. Izdan na osnovi Zakona o gozdovih (Uradni list RS, št. 30/93).

Register nepremične kulturne dediščine. Dostopno na naslovu: <http://giskds.situla.org/giskd/>. Povzeto 11.2.2013.

Statistični urad republike Slovenije. Dostopno na naslovu: www.surs.si. Povzeto: 15.2.2013.

Turistična stran občine Jezersko. Dostopno na naslovu: www.jezersko.si. Povzeto: 15.2.2013.

Solčavski gorski les. Študija o značilnostih in prednostih solčavskega gorskega lesa ter njegovi uporabnosti. Gozdarski inštitut Slovenije. 2009.

Šašel, Jaroslav: Alpes Iuliana. V: Arheološki vestnik, št. 21-22, letnik 1970-1971. Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.

Štih, Peter: Slovenska zgodovina : družba - politika - kultura [Elektronski vir] / Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino : Sistory, 2008. - 574 str. (<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SISTORY:ID:902>)

Valvasor, Janez Vajkard: Slava vojvodine Kranjske: izbrana poglavja. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1984.